

Filozófia összefoglaló

Szerző dezs

Fiozófia összefoglaló

I. MI A FILOZÓFIA?

1. Világkép,
világnézet, filozófia
Az embert körülvevő
természeti környezet szerkezetére
és működésére
vonatkozó ismereteket összefoglaló
ismeretrendszert egyszóval világképnek
nevezzük. Visszatükrözi mindazt, ahogy az
ember a tőle függetlenül létező
külső
világot tudatosítja, leképezi
magában anélkül, hogy a hozzá
való viszonyát
tisztázná. Amikor mindezek
megválaszolásán felül
már olyan kérdések is
felmerülnek, hogy mi köti össze az embert az
őt körülvevő világgal, hat-e ő a
környezetére, illetve a környezete
rá, amikor az ember magára vonatkoztatva
értékeli is a
világképének elemeit: mi
jó, mi rossz, mi hasznos illetve
haszontalan, felfedezi az önmaga és
társadalmi illetve természeti környezete
közötti összefüggéseket
vagy különbségeket, azokat
értékeli és
értékeléseivel
szemben elkötelezetté válik –
ez
már világnézet.
A világnézet mindig
tartalmaz világképet. A
világképnek világnézeti
következményei vannak. A
világkép és a
világnézet
összefonódottsága sok
filozófus szerint oly magas mértékű,
hogy fogalmi
megkülönböztetésük nem
indokolt, számukra a két kifejezés
egymás szinonímája.
A filozófia
szűkebb fogalom a világnézetnél,
logikai nyelven
nevezhetnénk a világnézet
fajfogalmának. Minden filozófia
világnézet,
világnézeti kérdésekkel
és válaszokkal foglalkozik.
Filozófiáról

beszélhetünk akkor, amikor az ember
spontánul kialakult
világnézetének elemei
közötti kapcsolatok és szerepük
tudatosulnak és elméleti
megalapozást kapva rendszereződnek. A filozófia a
világnézeti ismeretek egy
rendezett elméleti szintje, orientál
bennünket a rajtunk kívül
létező világban
és saját világunkban.
A szaktudományok
fejlődésével az a világkép,
amelyre a tudományt
tisztelő filozófiák legitim módon
támaszkodhatnak, jelentősen átalakult. Ez a
világkép már
“varázstalanított”,
demitologizált, dezanropomorfizált.
Az ember a természeti
környezete megértésekor kezdetben a
saját
magatartásának
megfigyeléséből indult ki. Az ember cselekedetei
mögött
szándékok, elérendő célok
húzódnak meg. A természeti
környezetében végbemenő
történekekről is
feltételezte, hogy célra, valaminek az
elérésére irányulnak.
De ki tűzte ki ezt a célt? Bizonyára az emberi
lélekhez hasonló szellemek
állnak a háttérben –
gondolták. Azt a szemléletet, és
világmagyarázatot, amikor
a világot az ember
“hasonmására”
képzelik el, a természeti erőkben vagy azok
mögött irányító
értelmet feltételeznek, antropomorfizmusnak
nevezzük. E
szemléletnek a mai napig számtalan alakja
fennmaradt, a mai teologikus
felfogásokban is tetten érhető.
Még a mai kor embere
számára is túlságosan
csábító annak a
feltételezése, hogy az ember értelmes
célért létezik a világban,
és külső
értelem irányítja az
életfeltételeit jelentő természetet
is. Goethe Faustja
mondja a tenger vad hullámainak
látván:”Ami a
kétségbeesésig képes volna
megfélemlíteni, az a fékezhetetlen
elemek céltalan ereje.”
A tudomány
eredményeiből
szintetizálódó tudományos
világképben a
természet az
embertől

függetlenül,
közömbösen létezik,
léte és működése nem
célra orientált, a
világtörténelem nem
finálisan determinált: azaz a
tudományos világnézet dezantropomorf.

A szaktudományok hatnak a
filozófiákra, amelyek összhangban
kívánnak
maradni (kerülni) a tudományos
világképpel. Ez a törekvés
azonban nem minden
filozófiára jellemző.

2. A filozófiai
gondolkodás keletkezése. Az
európai filozófiai gondolkodás az i.e.
VI. Évszázadban az ókori
görög
kultúrában keletkezett, éspedig a kor
uralkodó világnézetével, a
mitológiával
szemben. A görögség akkor
lépett a fejlődésének abba a
szakaszába, amikor a
mágiával és
mitológiával átszőtt
világkép és
világnézet, már sokak
számára nem
volt olyan meggyőző, hogy arra alapozzák
magatartásukat,
életstratégiájukat és
életmódjukat.
A mágia
annak a felismerése,
hogy az embert körülvevő környezet
átalakítható, az ember
számára kedvezővé tehető. Az a
mód, az a cselekvéssor,
amely ezt az átalakítást
lehetővé tette számos felesleges, az
elérendő cél
szempontjából szükségtelen
elemet tartalmazott. (Pl. sikeres harc vagy vadászat
momentumainak megismétlése az újabb
harc vagy vadászat előtt.) A sámánok
mágiával gyógyítottak: de
amelyik valóban gyógyított, annak
eljárásában voltak
valóságos
gyógyító hatású
elemek is.
A mítoszban
gondolkodó ember
már nem csak önmagát
különböztette
meg a környezetétől, hanem a
környezetét is differenciálta.
Megkülönböztette az
ember számára
befolyásolható részt, amelyet
saját világa, az e világ

részének tekintett. Mai kifejezéssel ez volt az immanens világ. Az embert körülvevő világ másik része az ember számára mindig elérhetetlen, saját eszközeivel, akaratával nem befolyásolható világ, amely ugyanakkor sorsdöntő hatással van az ember világára, és magára az emberre. A túlvilágra vonatkozó ismereteikben mindig ott volt a bizonytalanság, a titok, a misztikum.

A mítosz alkalmas volt az adott embercsoport fontos, de lényegében nem ismert sorskérdéseinek megmagyarázására. Így születtek az eredetmondák, illetve az adott népközösség történelmének, vagy mindennapi életének fontos mozzanatait megmagyarázó „mesék”, mítoszok, regék, amelyekben egymással összefonódva kaptak szerepet a valós, evilági erők és tényezők a túlvilág erőivel, isteneivel és más transzcendens szereplőkkel együtt. E mítoszok rendszere adja a mitológiát. A mágia még nem magyarázat. A mitológiával jelenik meg a világnézet, amely a maga módján tisztázza az ember viszonyát az immanens és transzcendens világhoz egyaránt.

Az első filozófusok a mitológiánál stabilabb kapaszkodókat kerestek világnézetükhöz. Egy részük jóllehet a világ lényegét szellemi természetűnek ítélte meg, kevesebb hittel voltak az ember számára megfejthetetlen titkok iránt. Nagyobb bizalommal voltak az emberi tapasztalatok, illetve az azokon nyugvó, azokkal összhangra törekvő ismeretek iránt, amelyekre alapozva az ember cselekvőképessége, a természettel szembeni szabadsága megnő. Ilyen filozófus volt Platón, aki feltételezett egy másik, szellemileg létező világot a földi világunkon túl. Szerinte az ember születése előtt itt, az ideák világában élt, és képes arra visszaemlékezni. Ebből a visszaemlékezésből merítheti az ember a legbiztosabb ismereteit, amelyek életvezetése számára is

iránymutatóak lehetnek. Ez a másvilág megközelíthetetlen az emberi érzékszervek útján. A görög filozófusok abban megegyeztek, hogy az embereknek bízniuk kell az igényes megismerés útján megszerezhető, magasabb szintű ismeretekben, bölcsességekben, sőt ezeket kell életvezetésük alapjává tenni. Jellemző módon magukat nem is bölcs embereknek, hanem bölcsesség szerető embereknek (filo- szófusoknak) tartották.

A bölcsességek a kezdeti időben együvé tartoztak a matematikai, csillagászati, természeti és életvezetésre vonatkozó magasabb ismeretek. Ez volt a tudomány amivel helyettesíthették a mitológiát. Annak ellenére, hogy manapság sokak a filozófia “kiürítésének” folyamatáról beszélnek, elmondhatjuk, hogy a filozófiának még mindig maradt bőséges tereuma. Hiszen a tudatos világnézeteket adó eszmerendszerekre mindig szüksége lesz az embereknek és az önállósult filozófiai diszciplínák (etika, esztétika, stb.) sem nélkülözhetik a filozófiai megalapozottságukat.

II.
A filozófiai megismerés sajátosságai

A filozófia az ember világában való tájékozódáshoz, eligazodáshoz ad ismereteket és fejleszt ki képességeket. Nem lineárisan építkező tudomány, mint például a matematika, vagy általában a természettudományok. A filozófusok megállapításai nem végleges, hanem lehetséges igazságokat mondanak ki. Ismereteik és élettapasztalataik egyéni szintézisét adják,

még ha támaszkodnak is a szaktudományokra, akkor sem csak megismétlik, hanem egyéni szintézisben használják fel az eredményeiket.

A filozófiának akkor is meg kell fogalmaznia kérdéseit, és választ kell keresnie és adnia rájuk, ha hiányos előismeretekkel rendelkezik. Hiszen az embernek élete során döntéseket kell folyamatosan hoznia és ehhez kapaszkodókra van szüksége.

A filozófiának joga van rákérdezni minden korábbi "igazságainkra", álláspontunkra újabb megerősítést vagy éppen korrekciót igényelve. Arra például : alá kell e rendelnie az egyénnek saját érdekeit a közösség érdekeinek, vannak e olyan jogaik, amelyeknek prioritása van a közösségi érdekekkel szemben? Ha igen miért? Stb. Csupa olyan kérdés, amelyekre az igényes ember választ keres. Fenntartja a jogot magának, hogy ezeket a kérdéseket feltegye és önmaga számára érthető választ kapjon rájuk. E kérdések feltevésekor és a válasz keresésekor, megtalálásakor az ember tulajdonképpen filozofál. A filozofálás lényege: újabb és újabb próbára kitenni korábbi bizonyosságainkat, és újabb bizonyosságokat találni, amelyek megbízható kiinduló pontjai lehetnek állásfoglalásainknak, magatartásunknak.

A filozófia lényege a bölcsesség szeretete és a bölcsességre való törekvés.

Jaspers így fogalmaz: "A filozófia lényege nem az igazság birtoklása, hanem az igazság keresése, tekintet nélkül arra, hogy hány filozófus hamisítja meg a szó értelmét dogmatizmusával, az oktató elvek tömegével, azzal a szándékával, hogy végérvényes és teljes legyen. A filozófia úton-levést jelent. Kérdései lényegesebbek válaszáinál, s minden kérdése

további kérdéseket
 szül.”
 A tudomány és a
 filozófia sokban hasonlítanak, de
 legalább ennyiben
 különböznek is. Mindkettő
 az
 absztrakt fogalmi
 gondolkodás olyan rendszerét
 építi ki magának,
 amelyben logikai
 koherenciára törekszik.
 Ebből adódóan a tudomány
 eredményei beépíthetők valamely
 filozófiai rendszerbe.
 Mindkettő a tárgyukon
 belül az
 “általánosra”
 vonatkozó objektív
 törvények
 feltárására törekszik. A
 szaktudomány a
 szakterületének keretein belül a
 filozófia a
 “világegész”
 keretén belül.
 Lényeges
 különbségük, hogy a
 tudomány az emberi tapasztalat tényein
 alapuló – a logika szabályainak eleget
 tevő –
 általánosításokon nyugszik
 és
 hipotéziseit csak tudományos igényű
 bizonyítottság esetén emeli be
 tételei
 közé. Egy
 tudományos kérdésre egy
 igaz feleletet ad
 a tudomány még akkor is, ha az adott
 tétel is
 magán viseli a relatív (a nem
 teljesség , a
 pontosíthatóság jellegét).
 A
 filozófiai gondolkodást
 kevésbé kötik a
 bizonyítási kötelezettségek.
 A
 tényanyag és érvanyag itt
 inkább a demonstráció, a
 példaszerű bemutatás
 szerepét játssza. A hipotéziseket mint
 lehetséges igazságokat kezeli
 mindaddig, amíg azok
 nem kerülnek
 feloldhatatlan logikai
 ellentmondásba az adott filozófiai
 gondolatrendszer más tételeivel, illetve a
 tapasztalattal.
 A világban
 tájékozódni, és cselekedni
 akaró embert nem elégíthet ki
 egy olyan helyzet, hogy kérdéseire még
 nincs válasz,

nem elégedhet meg a “tudományos hallgatással”. Ha nincs bizonyítottan igaz válasz , akkor megelégszik a számára elérhető lehetséges igaz válasszal. Ez a magyarázata annak, hogy a különböző filozófiai irányzatok egy sor kérdést másként, gyakran egymásnak ellentmondóan válaszolnak meg. A tudomány csak bizonyított állításokból építkezhet, a filozófia tudományosan nem cáfolt hipotézisekből is. A filozófia az emberi lét lényegét kívánja feltárni a világlétben és más emberekkel való létviszonyában. Világnézetén keresztül az egyén fogalmazza meg az értékelését és viszonyát a világhoz. A világ az ember számára adott és ebben az értelemben objektív, de a hozzávaló tudatos viszonyát ő alakítja ki és fogalmazza meg (jó vagy kevésbé jó), így az szubjektív. Ez a szubjektív elem a világnézeti – filozófiai – sokszínűséghez vezet. A világot teljes mélységében csak az ismerheti meg, aki “kívülről” néz le rá, aki nem része ennek a világnak. Ha van transzcendens lény (Isten), akkor ő, ha nincs akkor marad a viszonylagos emberi megismerés, és marad a filozófia, ami az útonlevő embernek segít - nem általános érvénnyel, hanem bizonyos élethelyzetekben, bizonyos viszonyok megítélésében – eligazodni, segít helyzetének megítélésében, lehetőségeinek feltárásában. A filozófiai megismerés sajátosságából adódóan a filozófia oktatás célja sem lehet más, mint kifejleszteni a hallgatóban a világnézeti tájékozódó képességet. Az elődök példáján tanulva magunknak is képessé kell válnunk a problémák meglátására, kérdések felvetésére, és válaszok

megfogalmazására. A filozófiai gondolatnak mindig saját alkotásként kell létrejönnie. Mindenkinak magának kell megalkotnia.

4. A filozófia

hasznáról

Az értelmiségi ember számára szükséges valamiféle tudatos, koherens világnézet, amelynek elméleti szintje magasabb és igényesebb a spontán világnézetnél, azaz szüksége van filozófia kulturáltságra, enélkül nagyon is féloldalas lenne a felkészültségünk, nagyobb lenne az ún.

„szakbarbárság” veszélye. A világnézet,

világkép létrejöhet spontán módon, és tanulás során,

illetve a két folyamat keveredése

útján. A filozófiát az

emeli a spontán

világnézet fölé, hogy

igényes válaszokat kíván

megfogalmazni a világnézeti

kérdésekre, a válaszokban egyfajta

koherenciára (logikai illeszkedésre)

törekszik. Nem állíthatjuk, hogy a

filozófia tudomány, csak arra utalhatunk,

hogy a fogalomhasználat

következetességével, a

kijelentések logikai

kapcsolódásával, indoklási

igényével, magyarázatával a

tudományos igényt

figyelembe veszi és alkalmazza. Ez a tudományos

igény az, amely megkülönbözteti

a filozófiát a

teológiától is.

A filozófia azért

szükséges az ember számára,

hogy otthon érezhesse

magát abban a világban, amelyben él.

Az emberi világ kellő megismeréséhez

van

szüksége az embernek az elméleti tudat

szintjét elérő

világnézetre, azaz

filozófiára.

Az

értelmiségképzésen

belüli filozófia tanulmányok ahhoz

járulnak

hozzá, hogy jobban értse az

értelmiségi

ember a világot,

amelyben otthon kell lennie és tudatosabban

alakíthassa

ki a

hozzávaló viszonyát.

5. A filozófia területei

Attól függően, hogy egy-egy konkrét filozófia a valóság mely részterületének megmagyarázására irányul filozófiai diszciplínákat különböztethetünk meg. Főbb filozófiai diszciplínák:

1. Lételmélet (ontológia)

A létező dolgok, valamint általában a létezés közös

törvényszerűségeinek leírására vállalkozik.

2. Ismeretelmélet (gnoszeológia)

Az emberi megismerés lehetőségeit, korlátait és általános törvényszerűségeit vizsgálja.

3. Dialektika.

A létező dolgok közötti egyetemes összefüggés formáit, a mozgás egyetemes törvényeit, valamint a megismerés folyamat- jellegét, annak fejlődési törvényeit írja le.

4. Természetfilozófia.

A modern természettudományos világkép világnézeti-filozófia konzekvenciáit kutatja. Számos alterületre tagolódik (pl. a genetika világnézeti problémái, modern kozmológia, stb.)

5.

Társadalomfilozófia. Többféle terjedelemben használt fogalom. Legszélesebb értelmezésben a természetfilozófia ellenfogalma. Felölel minden az emberi társadalommal (és az emberrel) összefüggő filozófiai problémát. Szűkebb értelemben az emberi társadalommal (társadalmakkal) közösségek kialakulásával, létével, fejlődésével kapcsolatos világnézeti kérdéseket öleli fel. Általános társadalomértelmezést ad, így részben fedik egymást az általános szociológia néven jelölt diszciplínával.

6. Filozófiai

antropológia.

Főbb kérdései: Mi az ember? Mitől ember az ember? Milyen módon fejlődött ki az ember?

7.

Történelemfilozófia.

Az emberi társadalom kialakulása és történelmi fejlődése általános törvényeit írja le. Kutatja az egyes ember szerepét és lehetőségeit a történelemben.

8. Politikai filozófia.

A társadalom politikai életének filozófia értelmezése és leírása.

9. Erkölcsefilozófia.

A társadalom (és az egyén) erkölcsi élete filozófiai problémáinak, értelmezéseinek szintézise.

10. Vallásfilozófia.

A vallás lényegének, az ember és a transzcendens viszonyának, a vallás társadalmi szerepének filozófiai kérdései.

11. Esztétika.

Művészetfilozófia. Az esztétikum különböző kategóriákban való megjelenését, törvényszerűségeit vizsgálja, főként a művészetben.

III.

A LÉTÉLMÉLET PROBLÁMÁI

Azt a filozófiai gondolkodásnak azt a területét, amely a léttel, a lét értelmezésével, a létezők fajtaival, felépítésük és átalakulásuk közös törvényeivel foglalkozik - ontológiának nevezzük. Az ontológia kérdéseit boncolgatta már az ókorban a preszokratikus görög filozófia is , kersvén az őselemet (archét), ami az ő felfogásukban olyan végső alapja minden létezőnek, amiből a fejlődés során minden konkrét minőségű dolog keletkezett. Az újkori filozófiában aztán a szubsztancia fogalma veszi át az arcsé szerepét.

Platón szerint a földi, egymáshoz hasonló dolgok csoportjának van egy eredeti, tökéletes szellemi mása, ideája abban a másik világban, amit az ideák világának nevezett.

E világ tökéletlen mása a földi világ – állította.

1. Szubsztancia

Az ontológiának a létezők viszonyait, sajátosságait leíró része feltételezi, hogy az egyes embertől független, objektív valóságban az ember csak szereplő, annyi aktivitással, amennyit a determináltsága megenged. Ezeknek az ontológiáknak központi kategóriája a szubsztancia, amelyet olyan önálló, végső létezőként definiálnak, amelynek lét oka önmaga. Minden más konkrét létező a szubsztanciákból épül fel. Attól függően, hogy a filozófiák hány létező szubsztanciát tételeznek fel, monista, dualista és pluralista irányzatok különíthetők el.

2.Monizmus

A monista filozófiák feltételezik, hogy minden létezőben van valami végső, közös elem amelyekből felépülnek a konkrét dolgok. A létről szóló elméletnek le kell írnia

a feltételezett szubsztancia lényegét,
természetét, lényeges
tulajdonságait,
fel kell tárnia a konkrét
képződmények
keletkezésének,
működésének
törvényeit.

A materializmus
a filozófia egyik monista irányzata, amely az
anyagban véli felfedezni az
általá egyetlennnek tekintett szubsztanciát.

A
matematikus-filozófus Bertrand Russel és a
materialista Engels egyike sem
kétkelkedett az elmétől-tudattól
független anyag reális
léteben amely térben
létezik és mozog.

A XX. századi
fizika által hozott
természettudományos ismeretek alapján
nyilvánvalóvá vált,
hogy az anyag nem csak tárgyi és testi, hanem
folytonos mező formájában is
létezhet. Sőt változtatható
állapotai átalakulhatnak egymásba. A
mezőkre pedig
nem jellemző a koncentrált
térsítőtés hanem a tér csak
egy adott részében
vannak jelen a különböző terek.

A szocialista világ
valamikori vezetői (néha bizony teljes sikerrel) igyekeztek
a filozófiát a
politika
szolgálólányává
tenni, nagy kárt okozva ezzel a filozófia
fejlődésének. Ugyanakkor nem javasolt
és értelmetlen is
lenne, ha „tárgyalás
nélkül” dobnánk ki az
ablakon akár a marxi-engels-i dialektikus materializmust, de
különösen a XX.

század második felének materialista
próbálkozásait. Gondolok itt az
argentin
Mario Bunga kritikai materializmusára ugyanúgy
mint a francia Lucien Sévé
megújítási
törekvéseire. Ugyanis egy filozófiai
nézetrendszert kritikailag kell
legyőzni és semmi esetre sem érdemi kritika
nélkül megbélyegezni, ami csak
politikai eszköz lehet, meglehetősen távol
áll azonban a kulturált filozófiai
élettől.

A modern
materializmus alapfogalma az anyag, amit szubsztanciának
tekint. Az anyagon
értik mindazt a létezőt, amely az emberi
tudattól függetlenül is
létezik.

A materialista
ontológia egy másik nagy

vállalkozása a társadalom
életének,
determináltságának
materialista értelmezése. Ennek követői
arra figyelmeztetnek, hogy a történelem
megismerésének kulcsa és
valóságos mozgásának
hajtóereje azokban a
tényezőkben
rejlnek, amelyek a történelmileg
cselekvő emberek indító okai
mögött állnak, és
végső soron amelyek az emberek
anyagi életfolyamataiból erednek.
A monista
felfogások másik alapvető irányzata az
objektív idealizmus,
amely
feltételez az emberi és természeti
világon túl egy
önálló léttel
bíró szellemi
világot, mint szubsztanciát. Az
objektív szellem determinálja az anyagi
valóságot
is, az anyagi létszférától
elvitatják az öndetermináló
képeességet. Az anyag és
az anyagi világ itt önmozgásra
képtelen, önmagának nem
létoka, azaz nem
szubsztancia. Az egyetlen szubsztancia az objektív szellem.
Az anyagi világ már
a létét is ennek az objektív
szellemnek köszönheti. Ebben a felfogásban
az
objektív szellem önálló
létre képes és önmaga oka,
tehát szubsztancia.
Monista
irányzatként kell
megemlítenünk a szubjektív
idealizmust, amely
abból
indul ki, hogy az ember ismeretei csak az érzéki
megismerésből adódhatnak.
Azonban az ész sohasem a külvilággal van
kapcsolatban, hanem csak saját
érzeteivel. Az egyén tudatában
megjelenő világ milyensége az egyén
szubjektumától függ, ebben az
értelemben az egyén teremti azt a
látszatvilágot
(“jelenségvilágot”) amelyben
él.
Ahhoz a
feltevéshez, hogy a világon csak Én
létezem, más emberek és anyagi dolgok
léteinek bizonyosságát nem
szerezhetem meg, lehet, hogy csak álmodom az
egész
életet. B. Russel megadólag így
fogalmaz: el kell ismerni, hogy sohasem tudjuk
más dolgok létezését
bebizonyítani. Nincs logikai lehetetlenség abban

a
feltevésben, hogy az egész élet
álom. De ha ez logikailag nem lehetetlen is,
nincsen semmiféle okunk arra sem, hogy igaznak tartsuk.

A szubjektív
idealizmus nem kíván az embertől
független világról, annak
ontológiájáról
szólni, mert azt nem tartja az emberi megismerés
számára megbízhatóan
megközelíthetőnek,
leírhatóknak. A szubjektív idealizmus a
nevét onnan kapta,
hogy csak az egyéni tudatot, mint szubjektív
tudatot ismeri el ismeretelméleti
kiindulópontnak.

A dualizmus
– érzékelve mind az anyagelvű,
mindpedig a szellemi elvű, következetes
monizmusok nehézségeit és egyes
megoldásaik egyoldalúságát
– két szubsztancia
egyidejű feltételezésével, az anyag
és a tudat szubsztanciaként való
értelmezésével
építi ki filozófiai
világképét és
világnézetét. Mindez ellentmond a
szubsztancia értelmezésének, hiszen
ott önállóságról,
öntörvényűségről van
szó
és kizárja az
alárendeltséget, mástól
való függést. Ezért a
dualista
értelmezések előbb-utóbb valamelyik
monista értelmezés
irányában kénytelenek
engedményeket tenni, és eklekticizmushoz
vezetnek, legalábbis akkor, ha az
anyag és a tudat egyidejű szubsztanciális
létét fenn
kivánják tartani.

Wartovsky: A
test és a lélek viszonya
...Problémánk ,
hogy milyen kapcsolatban van az agy a szellemmel vagy az organizmus a
szellemmel. Az előbbi esetben az agyat a tudat szervének
tekintjük, az utóbbiban
pedig úgy fejleszthetjük tovább ezt a
gondolatot, hogy az agy és az
idegrendszer révén az egész szervezet
tudatos.

Feltehető, hogy a
testi állapotokat, közvetlenül vagy
közvetve, fizikai eszközökkel
vizsgálhatja
a tudomány. Ha azt állítjuk, hogy a
szellem nem más mint ezeknek a testi
állapotoknak bizonyos szerveződése, akkor a
szellemi eseményeknek vagy
állapotoknak fizikaiakra való
leplezetlenül fizikalista redukciójával
van

dolgunk. A fizikalista redukció szerint a szellemi és a fizikai állapot numerikusan azonos. Ha tehát megfigyelhetnénk azt az “f” fizikai állapotot amely az introspekcióban “t” szellemi állapotként jelenik meg, akkor valójában egy más aspektusban “figyel” meg a “szellemi” állapotot, vagyis “f” és “t” azonos referenciával bírna, ugyanannak a dolognak két neve volna.

Az emergentista és mentalista felfogások szerint a szellemi és a fizikai között nincs abszolút azonossági viszony, noha lehetséges a korreláció.

IV.

EGYETEMES ÖSSZEFÜGGÉSEK I.

1. OKSÁG

Az összefüggések leggyakoribb, legáltalánosabb, és legegyszerűbb formája az oksági összefüggés.

Vizsgálata végighúzódik a filozófia egész történetén. Ez azzal magyarázható, hogy az okság a mindennapi életben a legszembevetőbb egyetemes összefüggés-típus.

Az oksági (kauzális) összefüggés két jelenség, illetve jelenséghalmaz közötti kapcsolat, melyek közül az egyik (ok) időben megelőzi a másikat (okozat, következmény) és előidézi, kiváltja azt.

Például az évszakok vagy a napszakok egymást követik, de nem okai egymásnak.

A különböző események létrejöttéhez, bekövetkezéséhez általában nem egy, hanem több tényező hatása szükséges. Ezek közül egyet vagy néhányat mint okot megkülönböztetünk a többitől mint feltételtől. Az ok aktív szerepet játszik az okozat létrejöttében, létében vagy megszűnésében, a feltételek pedig – jóllehet jelenlétük elkerülhetetlen a következmény szempontjából – nem töltenek be az okhoz hasonló mértékben aktív szerepet. Gyakran

tapasztalhatjuk, hogy azonos okok más feltételek között eltérő következményekhez vezetnek. Azonos okok csak azonos feltételek mellett eredményeznek azonos okozatokat.

Az oksági összefüggéssel kapcsolatban az alkalomról is említést kell tenni. Alkalmon általában az okozat megvalósulásához szükséges okok és feltételek kedvező alakulását értjük. Az alkalom fogalmát az ürügy rokonértelmű fogalmaként is használjuk olyan értelemben és abban az esetben, ha az okozati összefüggést és a megvalósulásához szükséges feltételeket elfedi, eltakarja valamely nem lényeges feltétel, s ez jelenik meg okként. Valójában itt sen azonos a feltétel az okkal. (Mint például az I. Vh. Kirobbanásakor.)

2. TELEOLÓGIA

Az okság elvének objektív idealista értelmezését képviseli az ún. célokság tana is, más néven a teleológia. E tan szerint az anyagi világon kívül létezik egy célkitűző értelem, ez határozza meg az anyagi világban lejátszódó eseményeket, ennek eredménye, hogy minden folyamat célszerűen megy végbe. A cél-okság tana sajátosan „antropomorfizáló” világmagyarázat. Az emberi tevékenység közismerten céltudatos jellegű. Ennek a céltudatos emberi tevékenységnek a mintájára magyarázza a célokság tana az anyagi világot, úgy, mintha az anyagi világnak is volna célokat kitűző értelme. Az okság az összefüggésnek csak az egyik, a legegyszerűbb formája. Az oksági összefüggésben két jelenség, jelenségcsoport – az ok és az okozat – közvetlen összefüggését vizsgáljuk, elvonatkoztatva az összefüggések más formáitól. A valóságban az oksági összefüggés nem egyedül, önmagában, az egyetemes összefüggések más

formáitól elszigetelten léteznek. Az okság csak kis részecskéje az összefüggésnek, de nem csupán a szubjektív, hanem az objektív összefüggésnek a részecskéje. Az összefüggések vizsgálata nem állhat meg az okságnál, és magát az okságot sem lehet csupán önmagában vizsgálni, az ok és az okozat kapcsolatát leegyszerűsítve egyoldalúan felfogni. Az okság dialektikus felfogása abból indul ki, hogy ok és okozat olyan képzetek, amelyek csak az egyes esetre való alkalmazásukban érvényesek ebben a meghatározottságukban. Azonban mihielyt az egyes esetet a világ egészével való általános összefüggésben tekintjük, összefolynak, feloldódnak az egyetemes kölcsönhatás szemléletében. Ahol ok és okozatok folytonosan helyet cserélnek, s ami most vagy itt okozat, ott vagy máskor okká lesz és megfordítva. Az oksági összefüggés időben egymást követő jelenségek determinációs viszonyára vonatkozik. De nem csak időben egymást követő események, jelenségek között létezhet determinációs viszony, hanem egyidejűleg létező, egymással kölcsönhatásban álló jelenségek között is.

3. SZÜKSÉGSZERŰ ÉS VÉLETLEN

A modern dialektikus materializmus álláspontja szerint szükségszerű az az összefüggés, amely az adott folyamatot, dolgot, jelenséget alkotó elemek belső meghatározottságából, kapcsolatából adódik. Olyan kapcsolat, amely az adott jelenség vagy folyamat létezése esetén – adott feltételek mellett – elkerülhetetlenül létrejön, amelynek oka az adott jelenségben, folyamatban van. Véletlennek nevezzük azt az összefüggést, amely bekövetkezhez, meg nem is. Alapja egy másik jelenség hatása, valamilyen külső, vagy a jelenség lényege szempontjából mellékes ok. A metafizikus determinizmus álláspontja szerint, a természetben mindenütt egyszerű, közvetlen

szükségszerűség uralkodik, minden egyformán szükségszerű. Ez az álláspont tagadja a véletlenek objektív létezését és szerepét a jelenségek és folyamatok meghatározottságában. Az indeterminizmus az, a metafizikus determinizmussal ellentétben a szükségszerűséget tagadja. Csak mi rendezzük, értelmezzük a véletlenek halmazát a szükségszerűség fogalmának segítségével. A dialektika egységben és kölcsönhatásban fogja fel és értelmezi a szükségszerűséget és a véletlent, mint a dolgok, jelenségek, folyamatok konkrét meghatározottságának két egymással összefüggő, egymást kiegészítő, egymásba átművő oldalát. A természetben és a társadalomban nincs tiszta szükségszerűség, mint ahogyan tiszta véletlen sincs. A véletlen a szükségszerűség kiegészítése és megjelenési formája. A szükségszerűség a véletleneken keresztül valósul meg. Ezt figyelhetjük meg például a fajok fejlődésében amikor az egyes fajokon belül az egyedek végtelen számú véletlen különbözőségei a fajtajelleg áttöréséig fokozódnak és egy új fajta kialakulásához vezetnek. A szükségszerű és véletlen összefüggések, valamint kölcsönhatásuk figyelembevétele egyaránt fontos egyrészt azért, mert a kölcsönhatások kutatása folyamán nem állhatunk meg az oksági kölcsönhatások vizsgálatánál, vagy a véletlenek leírásánál, hanem tovább kell lépnünk a szükségszerű kölcsönhatások tanulmányozásához. Konkrét helyzetekben gondosan meg kell különböztetnünk ezeket, hogy tevékenységünk során a szükségszerű összefüggéseket pontosan számításba tudjuk venni. Ugyanakkor a véletlenek a

szükségszerűvel fenálló
kölcshatásaitól sem
tekinthetünk el a konkrét események
pontos megértése
szempontjából.

4. JELENSÉG ÉS LÉNYEG

V. EGYETEMES ÖSSZEFÜGGÉSEK II.

1. TÖRVÉNY

A törvényszerű
összefüggések olyan
szükségszerűségek melyek
tartósak, lényegesek,
általánosak
és ismétlődők. Itt
példaként a fizikából
ismert tömegvonzás
törvényét
említhetjük meg. Többek
között ennek az alapján
jellemezhetjük úgy a
törvényszerűséget, hogy az nem
más, mint a szükségszerűségek
ismétlődő vonásai.

A hasonló jellegű egyedi esetek mindegyikének
közös vonásai, ismétlődő
tulajdonságai, összefüggései. A
törvény az ami tartós
(maradandó) a
jelenségben, a lényegek közötti
viszony.

A törvények
objektívek is. Nem az emberi tudat határozza meg
őket, hanem az akarattól
független társadalmi, gazdasági
viszonyok szükségszerű, lényegi
meghatározottságai. Minden
törvényszerű
kölcshatás egyúttal
szükségszerű
kölcshatás is, de –mivel a
szükségszerűség egyedi esetekre
vonatkozik – a
szükségszerű
kölcshatásoknak a lényeges,

ismétlődő, általános és tartós vonásai a törvényszerű összefüggések.

3. SZABADSÁG ÉS DETERMINIZMUS

A filozófia régi törekvése annak megmagyarázása, hogy a determináltság és a szabadság miként tudnak együtt létezni. Ennek kapcsán a filozófia a szabadság két fő tartópillérét hangsúlyozza. Az egyik a függetlenség, ami azt jelenti, hogy nem kényszer hatására születik a döntés, illetve megy végbe a cselekvés. A másik az önmegvalósítás, ami abban mutatkozik meg, hogy az embernek van lehetősége több olyan döntést hozni, amelyeket végre is tud hajtani, a végrehajtásnak megvannak a külső és a belső feltételei. A szabadságon nem szabad csupán akaratszabadságot értenünk. Akarni azt szabad, aminek megvalósítási feltételei nem ütköznek objektív törvények, az objektív determináltság falaiba.(pl. segílyt “mindenkinek”); Ugyanígy nem jelent szabadságot csupán függetlennek lenni(hajléktalanok). Egyik “tartópillér” sem abszolút érvényű.Sem a teljes és mindentől való függés nem létezik, sem a választási-cselekvési lehetőségek száma nem korlátlan. Tekintve, hogy determináltságunkat objektív tényezők hozzák létre, csak viszonylagos szabadság létezik.

4. FATALIZMUS ÉS VOLUNTARIZMUS

A törvények és az emberi szabad cselekvés viszonyának egyoldalú értelmezése két szélsőséges szabadságkoncepcióhoz vezet: A./ Voluntarizmus – a törvénynek nincs embert determináló jellege, az akarat (voluntas) az elsődleges.Az ember tudati tevékenységét függetlennek tartja az anyagi világban érvényesülő objektív determinációtól, s ezen belül

a törvényszerű kölcsönhatásoktól.
 B./ Fatalizmus (fatum= sors,végzet) – a törvények érvényesülése= vasszükségszerűség. (háborúk, természeti csapások)
 Tagadja az emberi szabadság lehetőségét, lemond az anyagi világban érvényesülő determinációs rendszerek megismeréséről, de különösen az erre vonatkozó ismeretek gyakorlati felhasználásáról. Mindkét felfogás egyoldalúan értelmezi a törvényszerű összefüggéseket, az emberi megismerés és gyakorlati tevékenység kapcsolatát, ezért nem tud kielégítő támpontokat adni az emberi szabadság tényleges megvalósítása számára.

VI.

EGYETEMES ÖSSZFÜGGÉS III.

1. RÉSZ ÉS EGÉSZ, TOTALITÁS

A részeknek a belőlük képződő egészhez való viszonya régi problémája a filozófiának. Nem minden rész együttes halmaza képez egészet. Az csak akkor jön létre, ha a részeket funkcionálisan kölcsönös kapcsolatok, kötik össze. E kapcsolatok keretében a folyamatokat belső viszonyok, erők stb. határozzák meg.
 A részek és az egész kölcsönösen feltételezik egymást, egymás nélkül nem létezhetnek. A részek sajátos minőségüket csak az egészen belül nyerik el. (Pl. testrészek és test viszonya.) Belső szerkezettel, elemekkel és az egésztől viszonylag különálló önmölgással rendelkeznek. Az egyénre a társadalom sok tekintetben meghatározólag hat, de emellett az ember megmarad

fizikai, biológiai és szellemi adottságai totalitásának. A totalitáson belül a részek sajátos struktúrát képeznek, amelyben alá- és fölérendelő hierarchiában helyezkednek el. Ez a hierarchia változó. (Pl. gazdaság-politika ---hatalomváltás: politika-gazdaság) A részek ugyanúgy determináltak az egész által, mint az egész a részek által. A részek viszonylagos önmozgása előbb-utóbb ahhoz vezet, hogy más egészet alkotnak, vagy más egész részeivé válnak. A totalitás elvének különösen nagy szerepe van az élő organizmusok és a társadalom tudományos vizsgálatában.

2. HOLIZMUS ÉS REDUKCIONIZMUS

A rész és egész viszonyának értelmezése a redukcionizmus és a holizmus filozófiai irányzataiban alapvető jelentőséggel bírnak. Azt a felfogást amely szerint a képződmények mint magasabb minőségek csupán bonyolultságukban különböznek az összetevő elemek minőségétől és ezért – kellő tudományos felkészültséggel – az összetevő elemek létszintjének (mint alacsonyabb szintnek) a törvényeiből megmagyarázható, leírható az egész (magasabb) létszintjének a viselkedése: - redukcionizmusnak nevezzük. (Anglia – “nehezen kezelhető” peremkerületi gyerekek nyugtatózása). Ezzel ellentétes felfogás a holizmus, miszerint az egész (mint magasabb rendű képződmény) sajátosságait kifejező törvények nem vezethetők vissza a részeket leíró törvényekre. (a homo sapiens és a társadalom)

3. LEHETŐSÉG ÉS VALÓSÁG

A valóság részei állandó mozgásban, változásban vannak. Egy dolog jelenlegi állapota és jövőbeli változási iránya, illetve kialakuló új állapota közötti összefüggés

leírását teszi pontosabbá a
 lehetőség és valóság
 kategóriája.
 Az új elemei már a
 régi méhében
 létrejönnek. A
 régi és új közötti
 harc során az addig csak lehetőség
 formájában jelenlévő
 lehetőség
 valósággá
 válik. A tárgyak és
 jelenségek reális
 létezését nevezzük valóságnak,
 azaz valóság az ami
 reálisan létezik. A létező
 belsejében megszületődő újat
 jelöljük a lehetőség
 kategóriával, azt ami megfelelő
 feltételek mellett bekövetkezhet. A
 megvalósult
 lehetőség – az új
 valóság, amely újabb
 fejlődési lehetőségeket foglal magába.
 Az objektíve létező realitás
 (valóság) mindig sokminőségű, benne
 sok különféle
 lehetőség létezik.
 Több lehetőség
 esetén az ember aktív
 közreműködésével úgy
 alakíthatja a feltételeket, hogy a
 számára kedvező lehetőség
 váljék
 valósággá. A lehetőségek
 között meg kell
 különböztetnünk azokat, amelyek
 megvalósításának megvannak
 a külső feltételei –
 ezeket reális lehetőségeknek nevezzük.
 Amelyeknek az adott pillanatban
 nincsenek meg a feltételei, de – nem mondanak
 ellent az objektív törvényeknek
 –
 a jövőben minden bizonnyal kialakulnak, ezeket formális,
 absztrakt lehetőségeknek
 nevezzük. Ezeket többnyire a tudományos
 előrelátás tárja fel.
 A lehetőségektől
 meg kell különböztetnünk az illúziókat,
 a megalapozatlan
 fantázia szülte
 elképzeléseket. Ezek
 valójában csak a “dolgokba”
 belelátott “lehetőségek”.
 (Kiből lehet hegedűművész?)
 Hasonlóképpen
 illúzióhoz vezet a formális
 lehetőségek összetévesztése a
 reális lehetőségekkel,
 amikor olyan lehetőségek
 teljesülését várjuk, amelyek
 megvalósulásának
 feltételei még hiányoznak.
 A történelmi

fejlődésre alkalmazva, a lehetőség kategóriájával szinonim fogalomként használjuk az alternatíva kifejezést. (Szó szerint ez kétféle választási lehetőséget jelent, de ma már szélesebb értelemben is használják, választási lehetőségeket értve alatta.)

VII. A FILOZÓFIAI ÉS SZAKANTROPOLÓGIÁK VISZONYA

ANTROPOLÓGIÁK

Az antropológia mint szakszó O. Casmann protestáns humanistánál jelenik meg először 1596-ban kiadott művében. Mint alapkifejezés a görög anthroposz (ember) terminusra vezethető vissza. Eredeti jelentése szerint tehát “emberről szóló tudomány”.
Használata csak a XVIII.-XIX. Században vált általánossá, ekkor a biológiai antropológiát értették alatta. Számtalan területe között jelentős helyet foglal el a filozófiai antropológia, melynek kutatási eredményeire a szakantropológiák

kifejezetten igényt tartanak. Analóg ez a viszony a szaktudományok és a filozófia általában vett viszonyával; a rész és az egész viszonyával állunk itt is szemben. Tekintettel arra, hogy az ember nem egyszerűen anatómiaiilag preparált csontváz vagy fiziológiailag működő organizmus, a filozófiai antropológia az egyetlen olyan kísérlet, amely az embert a maga ember mivoltában egészként ragadja meg. (Löwith-Arzenbacher) Bizonytalanság uralkodik egyelőre annak a kérdésnek a megválaszolásában: vajon a szociál- illetve a kulturális antropológia a filozófiaiának részét vagy különálló egészet képezik, képeznek-e.

A paradigma olyan gondolkodás módszertani és megismerési-értelmezési minta, ami a tudományos magyarázatoknak logikai alapmodellt nyújt, amelynek összefüggésrendszere, következtetési eljárásai analógiás segítséget nyújtanak egy-egy probléma elemzéséhez, ábrázolásához, megmagyarázásához. E mintát az adott paradigma hívei általánosan érvényesnek tartanak és alkalmazzák az általuk vizsgált valóság értelmezéséhez és leírásához.

A különböző filozófiai antropológiáknak ez idáig nem sikerült olyan egységes és koherens paradigmát kidolgozni, amely az embert a maga totalitásában képes lenne eszmeileg modellizálni. Erre már a filozófiai antropológia voltaképpeni megalapítója Max Scheler is utalt 1928-ban írt „Az ember helye a Kozmoszban” című munkájában.

1. A TEOLÓGIAI ANTROPOLÓGIA

A keresztény antropológia lényegét tekintve teocentrikus; alapja a biblia és azon belül a Genézis könyve, ebben minden nagy keresztény felekezet gondolkodói egyetértenek. Isten maga a lét, a lét

teljessége, értelemmel és akarattal
bíró
örökkévaló szellemi
valóság; a világ Isten szabad
és alkotó
tevékenységének
eredménye, az ember Isten teremtménye, akit
saját képmására teremtett.

A
keresztény antropológiában az ember
legmélyebb titkában fedezzük fel Isten
jelenlétét.
“Az
ember Istentől származik, Istenben és
Istenért él.” J. Maritain szerint: a
humanizmus csak Isten és ember kapcsolatában
teljesedhet ki és valósulhat meg.

A
modern teológia ma már
általában nem vitatja az
evolúció tanának
tudományosságát, az ember
természeti származását.
Ebben a szemléletváltásban
nagy szerepe volt Teilhard de Chardinnek, akinek
elméletét az egyház eleinte
gyanakvással fogadta. Fő törekvése az
volt, hogy szintetizálja,
“összebékítse”
a teológiát és a
természettudományt. Isten olyan
világot teremtett amelynek
célja és értelme van.

II.
János Pál pápa 1996-ban
kinyilvánította
álláspontját a
kérdés kapcsán. Ebben
kijelentette: az ember állati
származása a
természettudományok által igazolt
hipotézis, de ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a
lélek isteni eredetű. Az evolúció
teológiai értelmezése végső
soron teleologikus, az eredet és a cél az isteni
terv részei; a fejlődés csak az isteni
közreműködés révén
valósulhat meg.

A
lélek a teológia
álláspontja szerint a természeti
világ fejlődéséből nem
vezethető le. A szellemi lélek Isten alkotása:
halhatatlan, az emberbe
“beleteremtve” megismételhetetlen.
Ugyanakkor
a teológiát is foglalkoztatja a
kérdés: van-e értelme az ember
létezésének. A
válasza erre a kérdésre: igen. Az
ember transzcendens irányultságú
lény. Csak
az ember képes az igaz, a szép, és a
jó befogadására, de ez –
mint Borbelitz

írja – posztulálja az
Abszolútumot: “Az ember önmaga
és tevékenysége
transzcendentális feltételeként mindig
valamiféle abszolútumot feltételez,
aki
az emberi lét végső, feltétlen,
értelmes oka.

2.
A TERMÉSZETTUDOMÁNYOS
ANTROPOLÓGIA

-
Az idő birtokbavétele.

-
A tér
meghódítása rövidebb időt
vett igénybe: hajózás,
repülés, Internet…

-
A rendszertan alapjai: Linné
–
Systema Naturae, 1735: kreacionizmus és fixizmus jellemzi.
Egyenes következménye
a fajok állandóságának
tétele: ”Annyi faj van, amennyit a
végtelen Lény
kezdetben teremtett.”

A
XIX. Század első felében nagy hatást
gyakorolt G. Cuvier katasztrófaelmélete,
amely részben J. Lamarck evolucionizmusát,
részben az ekkor kibontakozó új
tudomány, a geológia
evolúcióra utaló
állításait volt hivatott
meggátolni. A
geológia klasszikus műve 1835-ben jelent meg Ch. Lyell angol
geológus és
antropológus tollából.
Művében kimutatja azt, hogy a
fossziliák olyan lények
maradványait
tartalmazzák, amelyek ma már nem
léteznek, illetve, hogy a földkéreg
mélyebb
rétegei nagyon primitív élet
maradványait őrzik.

-
Darwin: Fajok eredete – 1859. Az
evolúció érvényes az ember
kialakulására is. A fajokat
változékonyság jellemzi.
Az életben maradás legfontosabb
feltétele az alkalmazkodás, a fajok és
az
egyedek viszonyát a létért
való küzdelem jellemzi, s ennek egyenes
következménye a természetes
kiválasztódás.

-
A darwini elmélet legfontosabb
következménye: az ember elveszítette
“különleges” helyét a
természeti világban.

Ha az univerzum életkorát 1 napnak vesszük, az ember az utolsó 10 másodpercben lépett a színre.

3. A FILOZÓFIAI ANTROPOLÓGIA

-
Filozófia
története = Antropológia
története. A fil. antrop. A XVII. Században kezdődik, de csak a XX. sz.-ra teljesedik ki, magától értetődően tekinti az embert legfőbb tárgyának, nem akarja leszűkíteni az ember vizsgálatát egy meghatározott diszciplína területére.

-
A görög filozófia nem ismerte az ex nihilo teremtés gondolatát. Valamiféle isteni értelem káoszból kozmoszt teremtett. Az ember mint ennek a megformált természetnek a része részesedik az isteni értelemből – értelemmel bíró lény.

-
Az athéni klasszikus filozófiát az etikai nézőpont határozta meg. Platón: az emberi lélek immateriális, szellemi eredetű és természetű – ez magyarázza értelmi tevékenységét. A lélek ebből fakadóan halhatatlan. Az ember természete szerint államalkotó lény (zoon politikón) ezért a legmagasabb rendű tudomány a politika tudomány, ehhez szorosan kapcsolódik, de ennek van alárendelve az etika.

-
A tulajdonképpeni filozófiai antropológia alapjait a reneszánsz gondolkodás rakta le (XV-XVI. sz.) Az antik hagyományból két axiómát vett ál: 1. az ember természeti lény 2. az ember társadalmi lény. De emberfelfogása a) dezentropomorf, b) dezentropocentrikus.

-
Descartes metafizikájában Platón antropológiájának dualista szemlélete éledt újjá és teljesedett ki. A legvégső szubsztancia mellett létezik még két másodlagos szubsztancia: res extensa és a res cogitans. Kettőjük (test és lélek)

között nincs semmiféle közvetlen kapcsolat. Descartes koncepciója meghatározóan tematizálta az újkori és a modern filozófiai antropológiát, ami Kanttal kezdődik. 4 híres kérdése: 1. Mit lehet tudnom?(metafizika) 2. Mit kell tennem? (morál) 3. Mit szabad remélnem? (vallás) 4. Mi az ember? (antropológia) Az egészet antropológiának nevezhetnénk, mivel az első három kérdés az utolsóira vonatkozik. Az ember cselekedeteit nem az ösztönszerűség, hanem az ésszerűség irányítja, az etika alapkategóriái így módon az akarat és a kötelesség.

-
Az angolszász antropológiát általában kulturális, módszerét tekintve pedig funkcionális antropológiának definiálják, az irányzat erősen támaszkodik a régészetre, a nyelvfilozófiára, a pszichológiára és az etnográfia eredményeire. Szemléletére lényeges hatást gyakorolt az angol-amerikai pozitivizmus. Az antropológia tárgykörét jelentősen leszűkítik, tehát végső soron nem tudják elkerülni a redukcionizmus veszélyeit. Álláspontjuk lényege, hogy a különböző kultúrák egyenrangúak, ezért jogosulatlan “primitív” illetve “magas” kultúráról beszélni. Malinowski: minden társadalom tökéletesen megérthető az ember alapvető szükségleteiből, illetve az arra adott kulturális válaszokból. 1. anyagcsere-ellátás 2. szaporodás-rokonság 3. testi kényelem-hajlék 4. biztonság-védelem 5. mozgás-tevékenységek 6. növekedés-oktatás 7. egészség-higiénia. Ez a funkcionális biológizmuson alapszik, emiatt kell eltekintenie az emberiség társadalomtörténetétől.

-
A francia antropológia lényege a szociológizmus, fő területei a szociológia és az etnológia; alapítója Durkheim, maradandó hatást gyakorolt a szociológia és az antropológia történetére. A

társadalom önálló
valóság, amely
különbözik az anyagi és
pszichikai valóságtól,
ily módon a társadalom határozza meg
az ember összes életfolyamatát. E
koncepció követője Lévi Strauss, kinek
elmélete a strukturális antropológia.
Alaptézise: az egyes jelenségek csak egy adott
összefüggésben, a rendszer
egyéb
elemeivel való kapcsolatukban
vizsgálhatók és érthetők
meg. Az ember egy adott
társadalom (struktúra)
“függvénye”. Az
antropológia feladata az emberi szellem
tudat alatti struktúráinak
feltérképezése; kutatási
célja pedig a “történelem
nélküli társadalmak”
vizsgálatában jelölhető meg.

-
Scheler fő törekvése a
Descartes –
féle dualizmus meghaladása volt. Az ember a
legmagasabb helyet foglalja el a
“lények
létráján”. A test
és lélek dualizmusa
véleménye szerint úgy
oldható
fel, ha az embert “lélektől
megelevenített testként” fogjuk fel, az
ember lényege
pedig a szellem, az ember szellemi lény. Az emberi
lényeg második ismérve: a
világra nyitottság – az ember nincs a
természeti korlátokba bezárva. A
biológiai antropológia és az
életfilozófia szintézisét
kívánta megteremteni
Scheler nyomdokain Gehlen (1940), aki abból a herderi
tézisből indult ki, hogy
az ember alapvetően fogyatékos lény, csak
cselekvő lényként lehet
életképes, de
mint cselekvő – kultúrlény is egyben.
Az ember fogyatékosága
révén világra
nyitott, kultúrát és rendet teremt
maga körül, a természethez a technika
révén
viszonyul, verbális nyelvet használ,
szimbólumokat alkot. Gehlen emberénél,
a
kulturált ember, az eredmény lesz a
kiindulópont. Mindez végső soron az
evolúció
elutasításához vezet. A gehleni
antropológia nagy érdeme, hogy messzemenően
támaszkodott a szaktudományos
antropológiák eredményeire,
ám elemzéseiben a
társadalmiság (termelés, munka,

társas lét stb.) és a történetiség nem kapott megfelelő hangsúlyokat.

VIII. A FILOZÓFIAI ANTROPOLÓGIA ALAPKÉRDÉSEI

1. ALAPKÉRDÉSEK

Az emberiség egységes

fajt képez.

–

Előítéletes gondolkodás –

Már a görögök is

barbárnak tekintettek minden más

nép csoportot.

Linné: Két alfaj: a.)

fehérbőrű szangvinikus

b.) fekete

flegmatikus.

Még ma is vannak

akiknél egyetértésre talál.

Az emberi nem

egységét két érveléssel lehet

alátámasztani:

a.) minden

heteroszexuális kapcsolatból

szülehetnek utódok

b.) a

kultúrák

átjárhatók: az ember

bármilyen kultúrát, nyelvet, stb. el

tud

sajátítani,

körülmények között tud

élni.

Az emberi lényeg

mibenléte: van-e lényeg?

Antropológiai adottságok?

Összefüggés lényeg

és

történetiség-társadalmiság

között?

A kérdés

megválaszolásában

általában a munkát és a

kommunikációt tekintik

meghatározónak, melyek egymást

kölcsönösen feltételező

entitások.

2. AZ EMBER

SZÁRMAZÁSA:

Az ember az életnek

és a törzsfajlásnak

kései eredménye. A fejlődési folyamat

rekonstrukcióját soha nem tudják megadni.

Természeti állati származás – régi gondolat, de mivel lehet bizonyítani az evolúció állításait?

A.) Többközpontú

modell : három

kontinensen alakult ki fokozatosan a génáramlás révén.

B.) Afrikai

eredet : a

Homo

sapiens Afrikában alakult ki és onnan rajzott szét. (valószínűbb)

Az evolúciót

számos elágazás és

kereszteződés

jellemzi.

Fenti folyamatot

kísérő változások:

két lábon járás;

agyterefogat növekedése;

eszközkészítés;

tűzhasználat;

temetkezés; művészet kezdetei;

mezőgazdaság forradalma; “neolitik

forradalom”; az

első városok létrejötte;

írásbeliség megjelenése.

3. MUNKA ÉS EMBERRÉ VÁLÁS, AZ EMBERI LÉNYEG

Filozófiai

megválaszolásához Hegel és

Marx objektiváció elméletét

és Engels hipotézisét

használjuk fel. Az eredmény felől

közelítik meg a kérdést.

Csak mennyiségi

különbségek.

MUNKA

BESZÉD

EMBER

A kifejezett emberi

munka már

“végeredmény”; ,

lényege a teleologia (célokság), egy

fordított ok

okozati viszony, az okozat időben megelőzi az okot. A munkafolyamat

további

ismérvei: -- a közvetítettség

a szükségletek

kielégítésében

- eszközhasználat.

Rendelkeznek-e az állatok a munkavégzés és az előrelátás képességével? – Igen, de csak kifejeletlen formában. Eszközhasználatuk véletlenszerű, nem párosul eszközkészítéssel. Az ember fejlődése során az eszközök egyre célszerűbbé tételével megkezdődött egy mesterséges természet létrehozása.

A munka: Objektiváció (tárgyasító tevékenység): ami a szubjektum oldalán volt célok, képességek, akaratok formájában, az a munka révén tárgyi formát ölt.

Az ember a természettel (társadalmi emberként) “anyagcserét” folytat. Ezért tevékenysége egyetemes, mivel a természet saját szféráját és saját magát is tevékenysége tárgyává teheti és ezáltal nembeli, ebből következően szabad lény.

Az emberi lényeg a társadalmi viszonyok összessége. A társadalom pedig az emberi tevékenységek által létrehozott, objektiválódott viszonyrendszerek összessége. Ember és társadalom tehát egymást feltételező entitások és fogalmak.

Az emberi lényeg: az ember egyetemes lény, csak vele kapcsolatban beszélhetünk szubjektum-objektum viszonyról és objektivációs tevékenységről, a természethez való egyetemes viszonyulása tudatosságot feltételez, tehát nemcsak egyetemes, hanem szabad és tudatos lény.

4. TUDAT, NYELV, INTELLIGENCIA
Az emberi tudat természeti eredetű, ezt támasztják alá a különböző neurobiológiai, etológiai és zoopszichológiai kutatások.

Az állati pszichikum fejlődési szakaszai:

Elemi szenzoros pszichikum (halak)
Perceptív pszichikum

(kutyák) agyi feltétele a kefalizáció (középagy kifejlődése)
Állati intellektus (főemlősök) kortikális (agykérgi) dominancia

Az emberi tudat kialakulásának természeti feltételei:

Kétlábonjárás és térlátás
Munkára képes kéz
Agytérfogát megnövekedése

Két érdekes megállapítás az agytérfogattal kapcsolatban:

Az australopithecus agytérfogata kisebb mint a gorilláé.
A zsákutcás evolúció útjára lépett neandervölgyi ősember nagyobb agytérfogattal rendelkezett mint a ma élő ember.

Tehát a fejlődés során rendkívül fontos szerepet játszott az agy strukturáltsága. A Homo sapiens sikerének titka, hogy agya nem lett a túlzott specifikáció áldozata. Az egyre újabb és újabb kihívásokra az agy hatékonyabb működésével válaszolt.
Az emberi tudat fizikai megnyilvánulása a nyelv, a kommunikáció. Akkor alakult ki amikor a legfejlettebb állati intellektus összekapcsolódott a legfejlettebb kommunikációval, a verbális, artikulált beszéddel.(cromagnoni-gégefő).
A nyelv kialakulásának konkrét folyamatára vonatkozó hipotézisek:

Evolucionizmus (kontinuitáselmélet): az állati és az emberi kommunikáció közötti folyamatosságot keresi.
Főemlősök – Gégefő – Broca mező(beszédközpont) – Austra.

Magyarázat a nyelv kialakulására.

Diszkontinuitás

(Chomsky-féle generatív grammatika): a nyelvre jellemző szerkezeti sajátosságok és művelési skémák velünk születtek. Magyarázat a nyelvi képességek öröklődésére és működésére.

A nyelv kialakulása összekapcsolódik az agyfejlődéssel, a szerszámhasználattal és a társas szerveződéssel. Az intelligencia is a társas lét terméke. Leakey és Lewin: „azért kell, hogy intelligensek legyünk, hogy csoportokban fennmaradhassunk, és arra használjuk az intelligenciánkat, hogy találmányok legyünk. Az intelligencia meglétének bizonyítéka az öntudat.

A nyelvfilozófia legfontosabb tézisei:

A nyelv verbális jelrendszer.

1./

természetes (beszélt) nyelvek

2./

művészetek nyelve (másodlagos nyelv)

3./

formalizált nyelvek (logika, matematika, természettudományok).

Az emberi nyelv univerzális: véges számú jel és véges számú szabály alkalmazásával végtelen sok mondat alkotható.

IX.
A
TÁRSADALMI VISZONYOK

1. Társadalmiság,
történetiség,
szabadság
Az emberi lényeg
vonatkozásából
megközelítve :
az antropológiai adottságok
megkönnyítik, vagy megnehezítik az ember
társas
kapcsolatait?
A társadalmiság a
kommunikációban és az
együttműködésben nyilvánul meg.
Magánpolgár-magánérdek.
Közpolgár-közérdek

Territorializmus, uralkodni
akarás
Konfliktusteremtő
mentalitás.
(K.Lorenz)

Thümosz = elismertetés
vágy
Individualizmus – Kollektívizmus
-
Egyenlőtlenségi viszonyok.
2. Szabadság
Az ember mint nembeli szabad, de nem
léphet át
minden természeti korláton.
Egyéni szabadság:
Akarat, Választás,
Cselekvés, Vélemény, Gondolat.
A nemiség a nemek kapcsolata
és a család a

kulturális és szociológiai
antropológia által vizsgált
szférák.

Arisztotelész: Az
állam – családok
egyesülése.

A társadalom
feltárása a társadalom- és
politikai filozófia feladata.

A történelem
és az idő csak az ember számára
létezik; az ember a jelenben él, de
cselekvései a múlt által
motiváltak és a
jövő felé orientáltak. (Élete
a “halál felé való
lét”.)

1.veszély:

Önmérséklet
nélküli
uralkodása a természet
felett
Ökológiai
csapda.

2.veszély: A hatalmi politika a
jelen érdekeit

helyezi előtérbe.

Az
emberi faj
kettészakadása.

3. EMBER ÉS TÁRSADALOM VISZONYA

Miért élnek
csoportokban az emberek? Mi tartja
össze ezeket a csoportokat?
A szerveződésekben
együtt élő emberek egymásra
utaltságukból adódóan
kölcsönös függésben,

viszonyokban vannak egymással. E függések lehetnek:

Egyenértékűek
Egyenlőtlenek
Szimmetrikusak
Aszimmetrikusak

Az együttéléssel járó viszonyok: társadalmi viszonyok.
A anyagi életfeltételek termelése, újratermelése során keletkezett viszonyok: gazdasági viszonyok.

A csoportok érdekérvényesítő magatartásával összefüggő, azt szolgáló viszonyok a politikai viszonyok.

A szellemi-kulturális értékek "előállítására", közvetítése, újratermelése, megőrzése és elsajátítása során létrejött, azt szolgálóan működő viszonyok a kulturális viszonyok. Mindezek külön-külön és együtt a társadalom életének alrendszerai.

Az alrendszerek közötti viszonyokat a különböző filozófiai irányzatok eltérő módon ítélik meg.

A különbség abban van melyik alrendszernek adnak prioritást.

A társadalmi viszonyok összefonódnak egymással. Egy munkát végző ember továbbra is alanya a

korábban már kialakult és megőrzött egyéb viszonyainak.

Egyes emberek meghatározottságának döntő tényezője, hogy milyenek a közvetlen és közvetett

társadalmi viszonyaik (függéseik). Az emberekből szerveződő társadalom, mint totalitás lényegét és milyenségét éppen a társadalmi viszonyok hálójának milyensége adja.

A társadalmi viszonyok mindig emberek közötti viszonyok. Pl.: A falu termőföldjei külföldi kézbe kerültek – ez a falu fejlesztési terveinek korlátjává vált --- A tulajdonviszonyok, emberek közötti viszonyok.

A társadalom nagyszámú együttélő ember viszonyokkal-viszonyrendszerekkel összekapcsolódó szerveződése. Olyan makroszintű szerveződés, amelyben az embereket kölcsönös kapcsolatok fűzik össze egy komplex és bonyolult viszonyrendszerrel, amelyben az ember és az emberi szerveződések (komplexumok) feltételezik más emberek és emberi szerveződések, (meg)létét és a velük való kapcsolatot.

A társadalmi viszonyok lehetnek közvetlenek és közvetettek.

Mikro társadalmak – közösségek --- Makrotársadalom. (az áttételek nagysága változó)

A társadalom szinonímája a makrotársadalom. Ettől eltérő terjedelem és tartalom esetén: jelzős szerkezet: helyi- mikro- stb.

4.A TERMÉSZET-EMBER ÉS TÁRSADALOM VISZONYÁRÓL

Az állati közösségi lét elemei, kapcsolatai nem tűntek el teljesen az emberré válás folyamán. Az ember nem szűnt meg természeti lény lenni, erre épült rá a társadalmi, közösségi lét, amelynek új törvényszerűségei azután visszahatottak a természeti determináltságokra is, módosították azok megjelenési formáit. (táplálkozás-konyhaművészet)

Miképpen hatnak ma egymásra a társadalmi determináltságok? A szociáldarwinizmus szerint a társadalom is ugyanazoknak az alapvető törvényeknek van alárendelve mint az állatvilág. Egy ezzel ellentétes felfogás az emberi tudatot szubsztanciának tekinti, mely egyre inkább elhatalmasodik az anyagi, természeti világ felett; vagy a természeti létből kinövő emberi tudat egyszerűen átlépte azt a küszöböt, amely után az ember és társadalom önmaga sorsának kizárólagos és egyben tudatos

irányítójává

vált.

A természet megszabta keretek

között rendkívül

széleskörű lehetőség

adódik az ember számára

magatartásformák,

tevékenységek, törekvések

és az alkotó

tevékenység

differenciálására. A

társadalmi élet végleges

formáját az erők

bonyolult komplexuma alakítja ki, amelyben a

természeti jelenségek és

folyamatok csak az egyik elemet alkotják. A

természet nyújtotta feltételek

alapján más erők és

tényezők is szerepet kapnak.(Jan Szccepanky)

5. A TÁRSADALMI ALRENDSZEREK

VISZONYA

Rousseau szerint a társadalom

fejlődése ott tévesztett irányt amikor

a

vezető szerepet az erkölcs helyett a tudomány

és a művészetek vették át.

A XIX-XX. század első

évtizedeiben a monizmusra törekvő

társadalomfelfogás volt viszonylag

domináns. Eszerint a társadalom szellemi

képe (modellje) felépíthető,

viselkedése pedig levezethető egyetlen alaptól

elvből.

Hegelnél ez az alap egy

ún. Világ-Ész. Az

ifjuhegeliánusoknál a vallási

eszmék és viszonyok. Marxnál

és Engelsnél: a gazdasági viszonyok a

társadalmak

szerveződésének,

működésének és

fejlődésének az alapjai. A társadalom

alapja

pedig termelési módon belüli

termelési viszonyok. A pol. És kult. Viszonyok

ebből az alaptól létrejövő

felépítmény.

Schopenhauernél –

valamilyen irracionális akarat.

Kierkegaardnál –

vallási hit.

Comte-nál –

pozitív tudomány.

Emil Durkheim: az ember eleve

kétpólusú természettel

rendelkezik:

1.Egyediség, individum-----2.

Társadalmiság és

kollektivitás

mint szolidáris

ösztön----- - mint munkamegosztás, azaz

erkölcsi

jellegű
szolidaritás

A XX. században alapvetően megváltozott a stabil társadalmi struktúra létezésében való meggyőződés; eltűnt vagy hipotetikussá vált. Az a többségi vélemény alakult ki, hogy a társ. Élet totalitása egyetlen koherens elméletben nem írható le. Max Weber a protestáns vallás szellemiségében látja azt a döntő tényezőt, ami miatt a kapitalizmus Nyugaton alakult ki először. Irányzatok sora született azzal az igénnyel, hogy a társadalom életének egy-egy síkját leírja. Vagy önként mondtak le erről, vagy kritikusaik mutatták ki érvényességük korlátozottságát. Az ok: nem helyettesíthetik egymást, mellérendeltek, egymást kiegészítők.

X.
A
TÁRSADALOM
STRUKTÚRÁJÁRÓL

1. A TÁRSADALMI CSOPORTTAGOZÓDÁS

Ugyanaz az ember egyszerre több különböző csoport tagja.

A csoportokhoz különböző intenzitással kötődik. Ezek a “csoporttagságok” a társadalom mikroszintjét képviselik.

Vannak azonban az embereknek olyan kötelékeik, amelyeket már csak a tudományos elemzés képes felismerni, kibogozni, mivel ezeket már egy sokkal szélesebb viszonyrendszer határozza meg.

Az emberek társadalmi kötelékei egyenlőtlenek is lehetnek. Egyes csoportok számára előnyösek,

már csoportok szemszögéből hátrányosak. A tartósan fennálló egyenlőtlenségek egyenlőtlen társadalmi helyzetet eredményezhetnek.

A társadalmi viszonyok egy-egy komplexuma, a kölcsönös függések és érdekeltségek az emberek különböző csoportjait hozzák létre. A csoportok maguk is viszonyba kerülnek egymással. Ezt a tagozódást szociális struktúrának nevezzük.

Vannak társadalomfilozófiai irányzatok, amelyek a társadalom magatartását és annak megértését a társadalom tagozódására illetve a nagy társadalmi csoportok érdekkonfliktusaira és partikuláris érdekeik érvényesítési törekvéseire vezetik vissza. Erre az alapgondolatra építkezve törekednek a makroszintű társadalmi változások megértésére és modellizálására. Az irányzatok alapvetően aszerint különböztethetők meg, hogy mely tagozódást tartják elsődlegesnek.

2. INTÉZMÉNYEK, INTÉZMÉNYI STRUKTÚRA

A gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségekre később más különbözőségek és egyenlőtlenségek is ráakódtak egyazon társadalmon belül, amik tartós társadalmi rétegződésekhez vezettek. Ezeket a társadalomfilozófia területén belül tanulmányozni lehet, de részletes vizsgálatuk a szociológia feladatkörébe tartozik.

A társadalmi viszonyok tartós fennállását, megőrzését, működését biztosítandó az emberek intézményeket szerveztek, amelyek életterük részeivé váltak. Pl.: Iskola-tudás, Egyház- hitélet szervezése, bíróság – törvények jogszabályok érv., páratlan megítélés. Az intézmények részei a társadalom szerkezetének, az

intézményi struktúrát képezik. Konkrét vizsgálatuk nem a filozófia hanem a szervezetszociológia feladata.

3. TÁRSADALMI FORMÁK ÉS TIPIZÁLÁSUK

A társadalmi alrendszerek egymáshoz illeszkedése, kölcsönös egymásra hatása a dinamikus egyensúly állapotában tartják a társadalmat. Egy stabil társadalomban az alrendszerek bármelyikének állapotából következtethetünk a többi alrendszer állapotára. A termelési módjukból lehet következtetni politikai rendszerükre. Az össze nem illő alrendszerek nem képeznek tartós egységet. Ha funkcionálisan nem illeszkedők, előbb-utóbb korrekciós folyamatok (reformok, forradalmak) jönnek létre a dinamikus egyensúly helyreállítására. Ez újra és újra megbomolhat, és ismét beindulnak a korrekciós folyamatok. Mindazok a tipizálások, amelyek egy-egy rendszert vesznek alapul, segíthetnek a társadalom lépcsőfokainak megértésében és egymással is korrelációba hozhatók. Marx és Engels a termelési viszonyok rendszeréből dolgozták ki a társadalmi- gazdasági alakulat kategóriáját. Az alakulat szó helyett használható a formáció kifejezés is. Marx az alakulatokat az uralkodó termelési viszonyok milyensége alapján különbözteti meg. Rostow a termelőerők fejlettségi szintjére helyezte a hangsúlyt. Nála a kapitalizmus és szocializmus variációi ugyanazon gazdasági fejlődésnek. „Konvergencia-elmélet”, mely szerint a kapitalizmus és szocializmus közeledni fognak egymáshoz. Szerinte a társadalmi fejlődés főbb lépcsőfokai:

1. hagyományos társadalom (prekapitalista, feudális társ.)
2. kibontakozás előfeltételeinek érlelődése (eredeti tőkefelhalmozás)
- 3.

kibontakozás szakasza (szabadversenyos kapitalizmus)

4.

érettség időszaka (ipari társadalom)

5.

nagyfokú tömegfogyasztás kora(

fogyasztói társadalom formái)

Az egyes népek nem

azonos időben érik el az egyes fokozatokat, de mindegyiken

végig kell menniük.

Napjaink

társadalmainak

tipizálásában nem teszünk

markáns különbséget

társadalmi

formációk és variánsok

között. Így fogalmak, mint: posztmodern,

tudásalapú,

információs, stb.

Demokratikus

és diktatórikus társadalmakra

felosztani – nem fejlődési fokozatok, hanem

egy-egy társadalmi formán belül

előforduló változatok.

XI.

TÖRTÉNELEM

1. MI A TÖRTÉNELEM

Az időben

lejátszódó eseményeknek,

esemény soroknak történetük

van. Ha az emberi

közösségek

történései, egyedi eseményei

összefüggenek egymással, ha a jelen

eseményei a múltban gyökereznek és a jelen determinálólag hat a jövőre, akkor nem pusztán történetről, hanem történelemről beszélünk. Az emberi faj kialakulása és azt követő fejlődése olyan történelem, amelyben az embernek magának is aktív szerepe volt és van. A történelem mindazon folyamatok szerves összessége, amelyek a múltban az emberrel és közösségeivel, a társadalommal megtörténtek. Vannak a múlttra vonatkozó, összefoglaló ismereteket nevezik Más értelmezés szerint a történelmet haladást eredményező mély folyamatok, erők képezik. A történelem itt sem a múlt totalitása, nem a teljes múlt leírására, hanem csak a lényeges folyamatok mélyén lévő objektív törvények bemutatására kell irányulnia. A lényeges elemeket tárja fel a népek múltjából.

2.

A

TÖRTÉNELEM IRÁNYA, HAJTÓERŐI

„A

történelemben egy általános irányt, célt kell keresnünk, a világ végcélját, nem a szubjektív szellem vagy a lélek valamilyen különös

célját...” (Hegel)

Történelemfilozófia

Voltaire.

Külön fejezet a dátumozás problémája: iszlám – 622 (Mohamed Mekkából Medinába költözése) ; zsidók 3760 (a világ teremtésének feltételezett dátuma) stb.

Van e fejlődés, haladás, mik mozgatják előre?

Kant, Hegel, Marx,

Fukuyama: a részfolyamatok, amelyeken keresztül előre halad, lehetnek nagyon

szörnyűek és tragikusak is a benne szereplők

számára, de ezek csak a

történelem

felszínét képezik. Az

elméletek többsége a fejlődés

mellett foglal állást.

Historizmus: szükséges

áldozatnak fogja fel a történelmi tragédiákat, amelyek meghozatala feltétele a fejlődésnek. A történelem egy eleve adott cél irányában halad, minden történelmi esemény, lépcsőfok közelebb visz ehhez a végcélhoz, végállapothoz.

De vannak hanyatlást "látó"; felfogások is. A lények az eredeti magasabb állapotokból egyre inkább az emberi, halandó és esetleges elem által meghatározott állapotokba szállnak alá. Főleg keleti vallások világnézetében: vaskor, káli juga szakasza, sokkal negatívabb erkölcsi állapotok.

Mozgatórugóira vonatkozó teóriák:

- Chardin: a történelem isten országa eljöveteleig terjedő folyamat.
- Fukuyama: a mozgatóerő az emberben meglévő pszichés tényező.
- Marx: a termelő erők és termelési viszonyok közötti ellentét válik hatékonyá.

Van-e célja a történelemnek? Világnézeti állásfoglalást is igénylő kérdésfeltevés ez.

Rendszerint teológiai, vallási megoldásokat, válaszokat találunk. Bergyajejev szerint Isten teremtőként egyben a történelem irányítója is.

"Jöjjön el a Te országod". Ez az ország egyrészt már itt van és a világtörténelem vége már nem kétséges. Isten országa egyrészt adomány, másrészt feladat. Isten országa eljöveteleének előmozdítása emberi feladat is.

Kanti elképzelés: természet törvényekben, kizárólag emberi erőfeszítésben és az ennek nyomán kiépülő szabad, igazságos társadalomban gondolkodik.

Hegel új a történelemnek célt szabó, és azt formáló erőt keres és ezt a világszellem fogalmában találja meg. A világszellem ad értelmet a történelemnek, amerre haladott fejlődés van, ahonnan kivonul, ott zsákutcába jutnak a mozgások. A hegeli rendszer marx kritikája

eredményeként kifejezetten és hangsúlyozottan evilági mozzanatok kerülnek előtérbe. A történelem jövőjéről: Fukuyama: tulajdonképpen már véget ért. Hegel és Kant: majd a legtökéletesebb polgári alkotmány elérésével. Hegel a történelmet az ember haladásaként a racionalitás és a szabadság magasabb szintre való emelkedéseként határozta meg, ennek a folyamatnak a logikus vége az abszolút öntudat megvalósulása volt. Mind Hégelnél, mind Fukuyamánál a történelem az emberi közösségekből álló emberiség időbeli változásának olyan, amely egyúttal haladás is, amelynek új minőséget képviselő fejlődési fokai vannak. Nem időben való emberi létezés hanem haladás valamilyen állapot felé. Ha a jövőben sem jön létre új társadalmi minőség, akkor elértünk a történelem végére. Hegel szerint az emberek képesek megfogalmazni a legtökéletesebb alkotmányt és létrehozni a legtökéletesebb államot, azaz társadalmukat. Ha ez megtörténik, akkor már nincs további fejlődés, a történelem véget ér. Marx szerint azonban éppen, hogy ezután kezdődik az emberiség igazi történelme. Majd csak ezt követően jöhet az idő, amikor az emberek tudatosan és folyamatosan megtervezik a jövőt, és folyamatosan megvalósítják. Ami addig volt az az emberiség “előtörténete”. Fukuyama szerint napjainkra már elkészült a tökéletes, a liberális társadalom, és azok a népek is hamarosan célba érnek, akik meg nem tartanak a fejlettségnek ezen a szintjén. Egyetért azzal, hogy a szocialista elvek szerint épített társadalmak összeomlottak, így a liberális demokráciának nincs alternatívája a jelenben, és a jövőben sem. Ezen koncepciók közös vonása, hogy egyirányúak. Nietzsche szerint a világ egy állandó körforgás állapotában van, “nincs új a nap alatt. Spengler: a

nyugat-európai kultúrkör
fejlődésének leszálló
ágához érkezett. Arnold Toynbee
tagadja a történelmi determinizmust, ami az emberi
történekek menetének hamis
interpretációja. Ő a vallás
szerepének változását teszi
meg a történelem és a
társadalmi fejlődés
alapjává. Ez a szabad akarat Istentől kapott
és az embernek
lehetősége van az Isten akaratának
felismerésére és annak
megvalósítására. Karl
Popper tagadja a történelem
céllírányosságát. A
történelmi folyamatok célra
irányulóak,
az elérendő történelmi
végcél érdekében
és okán olyanok amilyenek.
A történelmi
fejlődés minden ponton alternatív
fejlődés ahol a választásban az emberi
tudásnak determináns szerepe van.
Samuel P. Huntington szerint az emberiség
történelme a civilizációk
történelme.
Az emberiség fejlődése
kizárólag a civilizációk
fogalmaival írható le. A Nyugat
relatív befolyását tekintve hatyatlak:
az ázsiai civilizációk
növelik
gazdasági, katonai és politikai
erejüket; az iszlám robbanásszerű
demográfiai
növekedésének vagyunk tanúi.
A civilizációk
összecsapását tartja a legnagyobb
veszélynek. A leginkább
érdeklődésre számot tartó
kérdés most, vajon eljut-e a
3. évezredben az emberiség oda, hogy
saját kezébe vegye sorsa
irányítását,
tud-e tervszerűséget vinni a folyamatokba, és a
történelem rémülete
érzés
növekedése helyett, el tudja-e érni
annak csökkenését.

XII. A TÖRTÉNELEM IRÁNYÁRÓL

1.
A
TÖRTÉNELEM IRÁNYA, HISTORIZMUS
“ A
történelemben egy
általános igényt, célt kell
keresnünk, a világ
végcélját, nem a szubjektív
szellem vagy a lélek valamilyen
különös
célját...” (Hegel)
Történelemfilozófia

Voltaire.
Külön fejezet a
datumozás problémája:
iszlám – 622 (Mohamed
Mekkából Medinába
költözése) ;
zsidók 3760 (a világ
teremtésének feltételezett
dátuma) stb.
Van e fejlődés,
haladás, mik mozgatják előre?
Kant, Hegel, Marx,
Fukuyama: a részfolyamatok, amelyeken keresztül
előre halad, lehetnek nagyon
szörnyűek és tragikusak is a benne szereplők
számára, de ezek csak a
történelem
felszínét képezik. Az
elméletek többsége a fejlődés
mellett foglal állást.
Historizmus: szükséges
áldozatnak fogja fel a történelmi
tragédiákat, amelyek
meghozatala feltétele a fejlődésnek. A
történelem egy eleve adott cél
irányában
halad, minden történelmi esemény,
lépcsőfok közelebb visz ehhez a
végcélhoz,
végállapothoz.
De vannak
hanyatlást “látó”
felfogások is. A lények az eredeti magasabb
állapotokból
egyre inkább az emberi, halandó és
esetleges elem által meghatározott
állapotokba szállnak alá. Főleg keleti
vallások világgképében:
vaskor, káli juga
szakasza, sokkal negatívabb erkölcsi
állapotok.
Mozgatórugóira
vonatkozó teóriák:

a) Chardin: a történelem isten országa eljöveteleig terjedő folyamat.

b) Fukuyama: a mozgatóerő az emberben meglévő pszichés tényező.

c) Marx: a termelő erők és termelési viszonyok közötti ellentét válik hatékonyá. Van e célja a történelemnek? Világnézeti állásfoglalást is igénylő kérdésfeltevés ez.

Rendszerint teológiai, vallási megoldásokat, válaszokat találunk. Bergyajeve szerint Isten teremtőként egyben a történelem irányítója is.

„Jöjjön el a Te országod”. Ez az ország egyrészt már itt van és a világtörténelem vége már nem kétséges. Isten országa egyrészt adomány, másrészt feladat. Isten országa eljövetelenek előmozdítása emberi feladat is.

Kanti elképzelés: természettörvényekben, kizárólag emberi erőfeszítésben és az ennek nyomán kiépülő szabad, igazságos társadalomban gondolkodik.

Hegel új a történelemnek célt szabó, és azt formáló erőt keres és ezt a világszellem fogalmában találja meg. A világszellem ad értelmet a történelemnek, amerre halad ott fejlődés van, ahonnan kivonul, ott zsákutcába jutnak a mozgások. A hegeli rendszer marxi kritikája eredményeként kifejezetten és hangsúlyozottan evilági mozzanatok kerülnek előtérbe.

A történelem jövőjéről: Fukuyama: tulajdonképpen már véget ért. Hegel és Kant: majd a legtökéletesebb polgári alkotmány elérésével. Hegel a történelmet az ember haladásaként a racionalitás és a szabadság magasabb szintre való emelkedéseként határozta meg, ennek a folyamatnak a logikus vége az abszolút öntudat megvalósulása volt.

Mind Hégelnél, mind Fukuyamánál a történelem az emberi közösségekből álló emberiség időbeli változásának olyan , amely

egyúttal haladás is, amelynek új minőséget képviselő fejlődési fokai vannak. Nem időben való emberi létezés hanem haladás valamilyen állapot felé.

Ha a jövőben sem jön létre új társadalmi minőség, akkor elértünk a történelem végére. Hegel szerint az emberek képesek megfogalmazni a legtökéletesebb alkotmányt és létrehozni a legtökéletesebb államot, azaz társadalmukat. Ha ez megtörténik, akkor már nincs további fejlődés, a történelem véget ér. Marx szerint azonban éppen, hogy ezután kezdődik az emberiség igazi történelme. Majd csak ezt követően jöhet az idő, amikor az emberek tudatosan és folyamatosan megtervezik a jövőt, és folyamatosan megvalósítják. Ami addig volt az emberiség “előtörténete”. Fukuyama szerint napjainkra már elkészült a tökéletes, a liberális társadalom, és azok a népek is hamarosan célba érnek, akik még nem tartanak a fejlettségnek ezen a szintjén. Egyetért azzal, hogy a szocialista elvek szerint épített társadalmak összeomlottak, így a liberális demokráciának nincs alternatívája a jelenben, és a jövőben sem. Ezen koncepciók közös vonása, hogy egyirányúak.

Nietzsche szerint a világ egy állandó körforgás állapotában van, “nincs új a nap alatt”. Spengler: a nyugat-európai kultúrkör fejlődésének leszálló ágához érkezett. Arnold Toynbee tagadja a történelmi determinizmust, ami az emberi történések menetének hamis interpretációja. Ő a vallás szerepének változását teszi meg a történelem és a társadalmi fejlődés alapjává. Ez a szabad akarat Istentől kapott és az embernek lehetősége van az Isten akaratának felismerésére és annak megvalósítására. Karl Popper tagadja a történelem célirányosságát. A történelmi folyamatok célra irányulóak, az elérendő történelmi végcél érdekében és okán

olyanok amilyenek.
A történelmi
fejlődés minden ponton alternatív
fejlődés, ahol a választásban az
emberi
tudásnak determináns szerepe van. Samuel P.
Huntington szerint az emberiség
történelme a civilizációk
történelme. Az emberiség
fejlődése kizárólag a
civilizációk fogalmaival
írható le. A Nyugat relatív
befolyását tekintve
hanyaglik: az ázsiai civilizációk
növelik gazdasági, katonai és politikai
erejüket; az iszlám robbanásszerű
demográfiai növekedésének
vagyunk tanúi. A
civilizációk
összecsapását tartja a legnagyobb
veszélynek. A leginkább
érdeklődésre számot tartó
kérdés most, vajon eljut-e a 3.
évezredben az
emberiség oda, hogy saját kezébe vegye
sorsa irányítását, tud-e
tervszerűséget
vinni a folyamatokba, és a történelem
rémülete érzés
növekedése helyett, el
tudja-e érni annak
csökkenését.

XIII. TÖRTÉNELMI ELŐRELÁTÁS, TÖRTÉNELEMTUDAT

A
történelem mindazon folyamatok szerves
összessége, amelyek a múltban az
emberrel és közösségeivel, a
társadalommal megtörténtek. Ez a
múlt valóságának
teljessége. Az emberi emlékezet megőrzi,

reprodukálja ezeket a folyamatokat. A reprodukált múlt a történettudat, ami sohasem lehet teljes,

A történelemtudat, a múltnak az egyes ember múltra vonatkozó részismereteiből építkező szintetikus, szellemi képe.

A történettudat kialakulási folyamatának több lépcsőfoka van. A múlt fogalmi megalkotásához és ábrázolásához az emlékezetnek szelektálnia kell. El kell döntenünk, hogy mi a lényeges és mi a lényegtelen a történelem szempontjából. Az éppen akkori tudatunkra, addig kialakult világnézetünkre, értékrendünkre támaszkodva. Így értékmentes történelemtudomány nincs.

Az ember valamely általa relevánsnak tartott történelmi paradigma mentén rendezzi az adatait. A múlt képe is pluralista lesz, a múlt történelmi képe különbözőképpen jelenik meg.

A múltbeli események között szelektálni kell a történelem "összeállításakor". Nincs közmegegyezéssel megállapított paradigma arról, hogy mi alapján történjék ez

a szelekció. A történészek egyik irányzata szerint a társadalom életfolyamatát is objektív törvények jellemzik, ezek felismerhetők és rájuk támaszkodva jól rekonstruálható a múlt. Mások szerint ez képtelenség, mert az emberi tudat jelenléte a cselekvő embernek olyan alternatív választási lehetőségeket biztosít, ami ellentmond a makroszintű társadalmi meghatározottságnak, azaz a társadalmi törvények objektivitásának.

A történelemismeret nagyon lényeges szerepet tölt be mind az egyén, mind egy adott társadalom identitástudatában.

Nietzsche:

"A történelem, ha tiszta tudománnyá gondolták el és szuverénvé válnak, az emberiség számára egyféle életzárás, és leszámolás lenne. A történelmi műveltség csakis egy hatalmas, új

életfolyamnak, például egy
keletkezében lévő
új kultúrának a
kíséretében volna valami
üdvös és jövőt
ígérő, tehát csakis
akkor, ha egy magasabb erő az ura és
irányítója, s nem ő maga uralkodik
és
irányít.”
Olyan
célokért könnyebb az embereket
mozgósítani, amelyek az általuk
vállalt múltból
következik. Ez abban az esetben is igaz, ha a
múltból tanulva
irányváltztatást
tervezünk. Ezért tulajdonítanak nagy
jelentőséget a társadalom
történelemtudatának. A
különböző politikai mozgalmak
más-más eseményt tartanak
fontosnak, előrevivőnek, vagy elhibázottnak,
mások a pozitív vagy negatív
szereplők stb.
Az
ideológiának az a törekvése,
hogy történelmileg megalapozza a jövőbe
vezető
utat. Érdekorientált és a
jövőre irányul. Nem zárja ki, hogy a
jövőkép lehet
tudományosan megalapozott. De
az
érdekvédelem prioritása miatt gyakran
találkozunk a történelem
meghamisításával.

XIV.

A TÁRSADALMI TAGOZÓDÁS

1.
TAGOLTSÁG,
KÖZÉRDEK ÉS
PARTIKULÁRIS ÉRDEK
Az emberek közötti
tartós társadalmi viszonyok a
társadalom
rétegződéséhez,
tagolódásához vezetnek.
A társadalom széles
értelemben vett csoport (szociális)

tagoltsága és
struktúrája a csoportérdekek
tartós megjelenésével járt
együtt.

Tagoltságok lehetnek
természetadta különbségeken
alapulóak: nem, kor –
utódokra nem öröklődnek.

Öröklődő tagoltság: a
társadalmi fejlődéssel együtt
járó egyenlőtlen társadalmi helyzetek
által teremtett, megmerevedett tagoltság,
szociális struktúra.

A termelés a tagokra
következményekkel jár:

.

Részmomentumát
végzi

.

Részfeladathoz ért

.

Ugyanazon részfeladatot
végző

viszonyai életfeltételei az adott szerephez
idomulnak, alakulnak, rögzülnek,
átöröklődnek, sajátos
társadalmi szerepek alakulnak ki.

A
generációra
átöröklődő társadalmi
szerepek a társadalom újszerű
tagolódását

eredményezték. Formái:
rabszolgák,
tartóik, szabadok. Főrendek, köznemesek,
jobbágyok. Nagytőkések,
bérmunkások,
parasztok. A nagycsoportoknak sajátos
(partikuláris) érdekeik jöttek
létre.

Ezek érvényesítése
más csoportok
érdekérvényesítő
törekvéseibe ütközött.

2. ÉRDEK ÉS POLITIKA

A csoporttagozódás
állandósulásával
állandósult a közérdek
és

csoportérdekek konfliktusa. Ezek egy idő után
már nem voltak kezelhetőek a
megszokott módon. Új társadalmi
intézmények iránti igény---

Egyes nagycsoportok
saját befolyásuk
alá---abból a célból, hogy
közösségi érdekké
feltüntetve
valósítsák meg saját
érdekük. Ezek a partikuláris
érdekérvényesítési
törekvések a politika szülői.

3. HATALOM ÉS URALOM

Szociológiailag az

állam nem definiálható. Trocki:

„Minden állam

erőszakon alapszik”.

Az állam

számít az erőszakhoz való jog

egyedüli forrásának.

A politika ezek szerint:

törekvés a hatalomból való

részesezésre, vagy

a hatalom államok vagy embercsoportok közti

megosztásának

befolyásolására.

Az állam embereknek emberek

feletti uralma, csak akkor áll fenn, ha az

uralom alatt álló emberek az uralmon

lévők által igényelt

tekintélynek

engedelmeskednek.

Az uralom

legitimitásának elvileg

háromféle alapja lehet:

1.

a

„tradicionalis” uralom (

pátriárkák,

fejedelmek)

2.

a „karizmatikus” uralom

(hadvezér,

király)

3.

„törvényességen”

alapuló uralom

(modern államszolgák és a hatalom

más efféle letéteményesei)

Az engedelmeskedés

indokai a félelem,

remény és a

legkülönbözőbb

érdekek lehetnek.

XV.

ÁLLAM

ÉS POLITIKA

1. A POLITIKAI

RENDSZER

A politika azoknak a

hatalmi eszközöknek az

összessége, amelyek

meghatározzák a kormányzati

tevékenységek

hatókörét és

taralmát. Ennél fogva a politikum

szférája tágabb az

állami intézményeknél,

hiszen azok akik nem részei a kormányzati apparátusnak sokféle módon igyekeznek azt befolyásolni.

Jogrendszer ott

létezik ahol vannak egyének akik az

igazságszolgáltatásra

specializálódnak.

Az államok fejlődése

magával hozza a

különálló

igazságszolgáltatási rendszer

– kodifikált törvények

és a törvényszékek

létrejöttét, amelynek

módjában áll a kényszer

alkalmazása

olyan esetekben, amikor a döntéseknek nem

engedelmeskednek.

Az állam

nélküli

társadalmak informális

kormányzási mechanizmusok

révén hozták meg a

közösséget

érintő döntéseket és

kezelték a konfliktusokat. (Egyes államokban

– a politikai

központosítás egy-egy eleme, de nem

váltak kifejezett állammá.

Az államilag

szervezett társadalmakban a régebbi

hadvezérek, papok, főnökök

királyok lettek,

nagy udvartartást vezettek és

ellenőrzésük alá vonták a

fegyveres erőket.

Minden tradicionális

és modern állam rendelkezik bizonyos

közös jellemzőkkel. Államokról

akkor

beszélhetünk, ha létezik egy politikai

apparátus (kormányzati

intézmények,

köztisztviselők), amely egy adott terület felett

uralkodik, uralmát jogrendszer

biztosítja, illetve amelynek módjában

áll kényszert alkalmazni

politikájának

érvényre juttatásához.

2.NEMZETÁLLAM,

CIVILTÁRSADALOM

Az állam

és

kormányzat funkcióját

a szociológiai irodalomban eltérően

ítélik meg.

Marx: az uralkodó osztály

érdekeit szolgálja ki, a

fennálló társadalmi

rendszer fenntartására törekszik

(akár a szegényebb rétegeket

támogatja, akár a

tüntető közét lövet.

Független a gazdasági uralkodó

osztálytól, annak érdekeitől. Arra törekszik, hogy az érdekellentéteket kiegyenlítse, a közrendet biztosítsa, a társadalomban a külső erőktől való függetlenségét elősegítse, és a külső beavatkozástól megvédje.
 Max Weber: Pontosan körülhatárolt területen egyedül alkalmazhat kényszert, adókat vehet ki, bűnözőket börtönözhet be, hadat üzenhet. Amennyiben más intézmények is alkalmaznak erőszakot, úgy az az állam gyengeségének a kézzelfogható jele.

A kormányzat azokból az egyénekből áll, akiknek állami hivatali pozíciójuk folytán joguk van erőszakot, kényszert alkalmazni. Ezek a személyek cserélődhetnek, az állam allandóan fennáll.

A politika a társadalom tagjainak és csoportjainak arra irányuló tevékenysége, hogy az állami döntések meghozatalára feljogosító pozícióba jussanak, ezeket a pozíciókat megtartsák, vagy legalábbis ezeket a döntéseket befolyásolhassák, hatalomhoz juthassanak és azt megtarthassák.

3. HATALOM ÉS URALOM

Hatalom: viszony, melyben a hatalmat birtokló személynek módja van arra, hogy a hatalmának alávetett személyeket arra bírja, hogy szándékainakl megfelelően viselkedjenek, akár ezzel egyetértenek az uralom alatt állók, akár nem.

Kényszerrel, vagy elfogadtatás útján lehet keresztül vinni a szándékát. Utóbbi esetben legitim

hatalomról, azaz uralomról beszélünk.

NEMZETÁLLAM: Az az elképzelés, vagy politikai cél, hogy egy nemzetnek minden polgára legyen az államalkotó nemzet tagja. Fennhatóságát és területét ki

kívánja terjeszteni minden, az adott nemzet tagjának tekintett személyre, az állam minden polgárát, akár erőszak árán is az államalkotó nemzet tagjává akarja tenni.

CIVILTÁRSADALOM: Fogalma csak a legutóbbi években hódított tért. A társadalomnak mindazon autonóm szervezetei, amelyek nem függenek az államtól, legalábbis közvetlenül. Más szerzők beleértik azt a magatartást, amikor az állampolgárok részt vesznek a közügyekben, nem csak saját hasznukat keresve, hanem a közösség javát is előremozdítva. Beleértik másrészt a demokráciában szükséges mentalitást: az udvariasságot és toleranciát a közösség többi tagjával szemben, még azokkal szemben is akikkel nem értenek egyet, a vitára való készséget, a többi döntés elfogadását, az erőszak alkalmazásától való tartózkodást srb. A demokratikus politikai rendszer működéséhez erős civiltársadalom szükséges.

4. DEMOKRÁCIA ÉS DIKTATÚRA

Karl Popper: Kétféle államforma létezik: amelyben a kormányt vérontás nélkül lehet váltani és amelyikben ez nem lehetséges. Sosem volt népuralom. Az állam fölött Platón szerint a legjobbnak, Marx szerint a proletároknak, a diktátorok szerint pedig saját maguknak kell uralkodnia. A diktatúrát, zsarnokságot morálisan rossznak tekintjük, mert nem vonható felelősségre, de rá vagyunk kényszerítve, hogy elviseljük. A demokráciák elsősorban a diktatúra ellen irányuló intézmények. A demokrácia nyitva hagyja a lehetőséget, hogy a kormánytól vérontás nélkül meg lehessen szabadulni. Mindazokat, akiket a néphez számítunk, nem akarjuk a hatalomban látni, nem akarjuk az ő uralmukat. Nem akarunk félni tőlük és már egyáltalán nem akarjuk, hogy félnünk kelljen. Ugyanakkor mi egy kormányt utólag tudunk megítélni és talán jóváhagyásunkat adni és újraválasztani.

XVI.

A VALLÁSRÓL

1. LÉNYEGE, ELEMEI

A vallásfilozófia:

Feladata a természetfelettiről alkotott fogalmaknak, a vallási képzeteknek a filozófia fogalmi rendjébe való átültetése

és bölcseleti vizsgálata. A vallás keletkezésének, fennmaradásának okait és feltételeit kutatja, társadalmi szerepét és perspektíváit törekszik feltárni, az egyes vallások általános törvényszerűségeihez kíván eljutni.

A vallás

komplex társadalmi jelenség. A természetfeletti erőkből való olyan hit, amelyet bizonyossággként él meg a vallásos ember. Az egyén szintjén nem pusztán tudati jelenség, hanem a hit által befolyásolt emberi magatartás, életmód. A társadalom egésze szempontjából pedig sajátos társadalmi kapcsolatokban, viszonyokban létező gyakorlat, és ebből adódóan nagyhatású társadalomszervező, ideológiai erő.

Pszichológiai értelemben

a vallási hit a hit fajfogalma.
 Vallási értelemben a remélt dolgok bizonyosságként való megélése. Az ember által fizikailag érzékelhető világon kívül van a létezésnek egy magasabb rendű, szellemű szintje. Az ember a testisége révén része a természetnek, ugyanakkor a lelke révén a szellemből is részesedik. Ez a dualisztikus világkép minden hívő ember világnézetének szerves része.

A vallásos ember azonban nem csupán hívő, meg is kíván felelni azoknak az isteni elvárásoknak, amelyek teljesítése révén méltóvá válik a túlvilági, büntől és kísértésektől megtisztult boldog állapotra. (mennysország, nirvána)
 Vallás a hiten alapuló nézetek, ismeretek tételek rendszere és nem utolsó sorban az ezekhez kötődő erős emóció, vallási érzelem.
 Intézményrendszere: egyházak, kisebb-nagyobb vallási közösségek.
 A vallágyakorlás fontos elemei a szertartások, melyek pszichikailag segítenek a vallásos élmény közösségi megélésében.

2. A SZENT FOGALMA

Minden vallás lényege a transzcendens világ tisztelete, amely a hívő ember és a "szent dolgok" viszonyában fejeződik ki.
 A Szent fogalmában az ember mindennapi világát meghaladó létrend mutatkozik meg. A Szent megjelenhet térben, időben, tárgyakban, személyekben, könyvekben.
 Az ember azt észlelte, hogy a transzcendens világ tőle független, akaratával nem befolyásolható. De nem mond le az Isten - ember viszony közvetett befolyásolásáról. Istennek tetsző magatartással törekszik annak jóindulatát elnyerni és a kedvező viszonyt, valamint annak következményeit megszolgálni.

3. ISTEN LÉTEZÉSÉRŐL

A
vallásos ember hite által bizonyosság
a transzcendens lény, Isten ontológiai
léte.

Aquinói

Tamás öt érvet hozott fel

létezésére. Ezek

közül az egyik: minden dolognak,

történésnek van

kiváltó oka. De az itt

kiváltó okként szereplő dolognak is

kell

lennie okának, és így a sor mint

oksági sor visszafelé folytatható, de

ez nem

mehet a végtelenségig, kell lennie egy első

oknak, amelynek már nics külső oka,

azaz önmagának az oka.

Descartes:

él az emberekben egy legtökéletesebb

lény fogalma, és ez csak akkor

lehetséges,

ha ez a lény létezik is.

Némelyek,

mint néhány ókori

görög szkeptikus, vagy az újkori Kant

hajlanak arra, hogy a

Teremtő létét kétségbe

vonják.

Vallásfilozófiai

nézetek:

.

Teizmus: Isten

létében való teljes

bizonyosság

.

Deizmus: Isten csak egyszeri

teremtő voltában van jelen, az emberiség

azóta a maga útján, a maga

törvényei

szerint fejlődik.

.

Ateizmus: A világ

keletkezését,

rendjét, működését

szuverén, immanens törvényeknek

alárendelten értelmezi.

Számtalan változata létezik a

szélsőséges, harcostól a

legenyhébb toleráns

változatig.

- gyakorlati

ateizmus, ellentmond az elméletileg nem tagadott Isten

létének.

- elméleti

ateizmus, Isten létéről való szilárd

meggyőződés hiánya:

a)

negatív ateizmus, Isten nem ismerése,

b)

pozitív ateizmus, Isten létének megfogalmazott tagadása:

- dogmatikus ateizmus (előítéleten alapuló)

-

kategorikus ateizmus (ellentmondást nem tűrő)

-

posztulált ateizmus (az értelem követeli Isten létének tagadását)

- szkeptikus ateizmus (kétkedő)

- agnosztikus ateizmus (tagadja Isten létének a megismerhetőségét)

c)

indifferentizmus, közömbösség az Istenkérdést illetően.

Nem feledhetjük e felosztás elméleti jellegét: a konkrét emberről

ugyanis vajmi nehezen állapítható meg bizonyossággal, hogy az ateizmus mely fajtájának képviselője.

A társadalomban a vallás jelen van, társadalmi tény.

4. A VALLÁS KELETKEZÉSE, TÖRTÉNETÉNEK FŐBB ÁLLOMÁSAI, VILÁGVALLÁSOK

A

vallás a társadalmi fejlődés során jött létre. A mítoszok megjelenése után tételezhetjük fel létrejöttét. A mágia önmagában még nem világmagyarázat, a mítosszal és a mítoszok rendszerre szerveződésével, a mitológiával jön létre az a szellemi alap amelyre egy vallási szerveződés, vallási gyakorlat épülhet. Az elvonatkoztatni képes emberi gondolkodás kialakulásának pillanatától jön létre

az a szellemi szint, amelyre épülhet a későbbi vallás.

A

személyes Istent feltételező vallások keletkezése vagy egy Isten által kiválasztott, magas szellemiségű, karizmatikus személyhez kötődik (Mózes, Mohamed), vagy Isten megtestesüléséhez kapcsolódik (Jézus). Ezek

kinyilatkoztatásra épülő
vallások. Isten megnyilatkozott a
vallásalapítóknak és
más kiválasztottaknak; ezek a
kinyilatkoztatások képezik az adott
vallás
tanainak alapját.

A
világvallások egy másik csoportja a
személyes Istent nem feltételezik.
Vallási
hitük alapja szerint a világot az
örök világtörvény
határozza meg, ez
biztosítja a világegész
harmóniáját. Az embernek ezt kell
felismernie és ehhez
kell alkalmazkodnia. Hittételeikhez nem a
kinyilatkoztatás útján jutottak,
hanem a kivételes szellemi adottságú
ember saját szellemi erejével képes
azok
tartalmát felfedezni, mintegy bepillantani a titokba. Buddha
neve maga is jelzi
ezt, olyan személyt jelent, aki
“felébredt”, aki a lét
lényegéről szóló
tudást
a maga szellemi
erejével szerezte
meg, saját szellemi erejével érte el a
“megvilágosodást”. A fenti
vallásokat
–tantételeik forrására
utalva – megvilágosodáson
alapultó vallásoknak is
nevezik.

A
hnduizmus a fentiu két csoport egyikébe sem
sorolható. Bizonyos irányzatai az
istenes vallásokhoz, mások a
megvilágosodás vallásaihoz
állnak közelebb. Vannak
nagy megvilágosodott mestereik, de a bajbajutott emberek
segítségére siető
Istenmegtestesüléseik is (Krisna, Visnu).

Az
istenes vallások többistenhitre és
egyistenhitre tagozódnak. Az európai
vallásfejlődés
a többistenhittől az egyistenhitig való
fejlődési utat futotta be. Egyes
vallástörténészek szerint ez
a vallásfejlődés természete
útja. Mások az
ösmonoteizmus hívei, ami szerint a politeizmus
csupán az
ősi, primitív
egyistenhit deformációja, és a
mai monoteista vallások az ősi egyistenhithez
való visszatérés magasabb
fokát
jelentik.

A
világvallásokat nem csupán a

hívők száma alaján emelik ki a
többi vallás közül,
hanem a döntő ismérveik, az emberiség
kultúrájára tett kiemelkedő
hatásuk
alapján és, hogy a
vallásfejlődés útjának
egy-egy kiemelkedő állomásai.